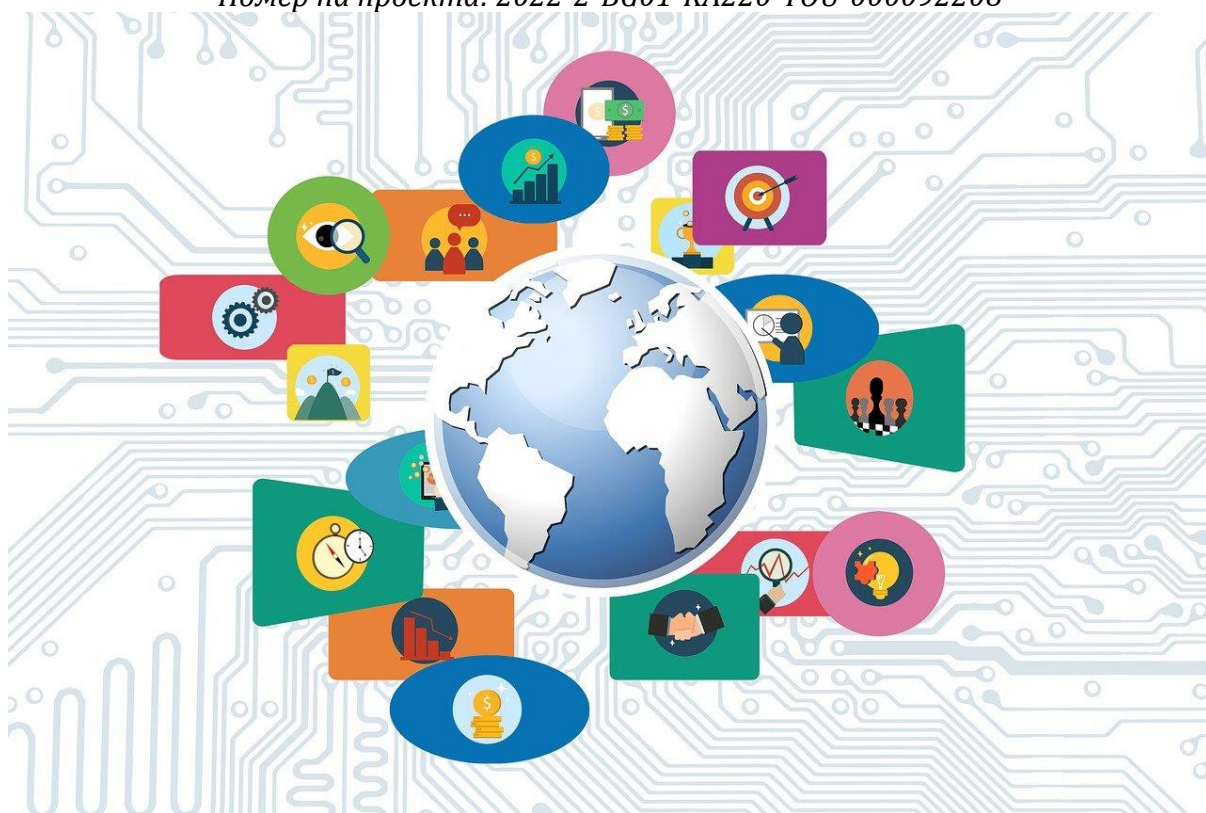

Европейски проект по програма „Еразъм+“ на Европейската Комисия за сътрудничество на организации в сектор „Младеж“

“Онлайн обучение по финансова грамотност за младежи в неравностойно положение”

Номер на проекта: 2022-2-BG01-KA220-YOU-000092208

Резултат 1: Наръчник и образователни видеоклипове за младежи в неравностойно положение по отношение на финансовата грамотност

РП2: Резултати от проекта - Версия 2, март 2024 г.

Съфинансирано от
Европейския съюз

Автори:

 BULGARIAN EDUCATION SUPPORT TEAM	СДРУЖЕНИЕ "БЪЛГАРСКИ ЕКИП ЗА ПРИОБЩАВАЩА ПОДКРЕПА", София, България
<ul style="list-style-type: none"> • Андреан Лазаров • Станислав Георгиев • Виктория Георгиева • Гергана Арабчева • Делян Плачков	
 94 СУ <small>Димитър Страшимиров</small>	94 СУ "Димитър Страшимиров", София, България
<ul style="list-style-type: none"> • Латинка Ковачева • Пенка Николова • Невена Апостолова • Елена Стоянова • Клара Илиева • Петър Калпакчиев • Невена Вукова • Петя Миланова • Румяна Петрова • Велислава Николова • Виолета Гюзелева • Владислава Убина • Златка Янева	
 AMPAT <small>ASOCIACIÓN MADRILEÑA DE PROFESIONALES DE LA ATENCIÓN TEMPRANA</small> 063118425	ASOCIACIÓN MADRILEÑA DE PROFESIONALES DE LA ATENCIÓN TEMPRANA, Мадрид, Испания
<ul style="list-style-type: none"> • Проф. д-р Пилар Гутуес Куевас • Кастелар Лопес Гвинея • Вивиана София Санчес Бобадия	
	HAVZA İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ, Самсун, Турция
<ul style="list-style-type: none"> • Сейит Ахмет Дикмен • Туран Демир	
ATLASCO 	AtlasCo Academy, Истанбул, Турция
<ul style="list-style-type: none"> • Алпай Караджа • Хулия Караджа	

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Съдържание

ВЪВЕДЕНИЕ	4
МОДУЛ 1 ПАРИ И ТРАНЗАКЦИИ	10
Раздел 1. Пари и валути. Форми и използване на парите.....	10
Банкноти и монети (EUR, ЛЕВ, TL)	13
Валутни операции.....	18
Раздел 2. Доходи.....	19
Източници на доходи	19
Документация	22
Въздействие на доходите.....	25
Раздел 3 Ценообразуване, покупки и плащания	26
Цени и последствия от покупките.....	26
Електронно пазаруване – начини на плащане и парични преводи / Проверка и проследяване на плащания и покупки.....	29
МОДУЛ 2 ПЛАНИРАНЕ И УПРАВЛЕНИЕ НА ЛИЧНИ ФИНАНСИ	36
Раздел 1. Финансово планиране и бюджетиране.....	36
Основни компоненти на личното и семейното финансово планиране	36
Семеен бюджет	41
Изготвяне на личен и семеен бюджет	42
Раздел 2 Спестявания	45
Цели и приоритети на спестяванията	45
Управление на спестяванията	46
Дългосрочно планиране и растеж на активите.....	48
Раздел 3. Дълг/кредит	56
Съображения преди кандидатстване за дълг / кредит.....	56
Избор на продукти и свързани рискове	59
Управление на дългове, предоговаряне и овърдрафт.....	60

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

МОДУЛ 3 УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВИЯ РИСК И ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ НА ИЗМАМИ.....	66
Раздел 1 Управление на финансовия риск	66
Източници и управление на риска	67
Застраховки	70
Раздел 2 Предотвратяване на измами	73
Видове измами	74
Докладване в случаи на измама/измама	83
МОДУЛ 4 УСЛОВИЯ НА ФИНАНСОВАТА СРЕДА	86
Раздел 1 Права на потребителите.....	86
Защита на клиента.....	89
Как и къде да поискам подкрепа?.....	98
Раздел 2 Финансови продукти и услуги, отчети и договори	100
Разбиране и подписване на договори.....	110
Подходни данъци и годишна декларация	116
Раздел 3 Използване на сертификати за електронен подпис/ квалифициран електронен подпис.....	120

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

ВЪВЕДЕНИЕ

Уважаеми читатели,

Виждали ли сте родителите Ви да обсъждат нещо, свързано с пари, и когато се опитате да се включите в разговора, те или сменят темата, или казват нещо като „правим нещо важно, не ни безпокой“?

Повечето от нас се чудят защо правят това?

Тъй като може би сте млади и не толкова финансово грамотен, може би те смятат, че няма да е от полза в момента да те намесят или да търсят твоето мнение. Но там те грешат, защото колкото по-рано сте запознати с темите, засегнати в настоящия наръчник, толкова по-успешен живот ще имате по отношение на управление на приходите и разходите Ви.

Нашият международен екип представя този наръчник, за да натрупате важни знания, които могат да доведат до умения, които ще Ви позволят да вземате информирани решения относно управлението на парите, което е жизненоважно умение в живота. Хората, които могат да правят свой собствен бюджет, да спестяват разумно, да разбират особеностите на кредитите и дълга и да избягват импулсивните покупки, ще вземат по-добри финансови решения от тези, които не са научени как да боравят с пари.

Финансовото образование е изключително важно, тъй като то ще Ви помогне да изградите натрупване на средства настрана, както и да постигнете целите си и да се справите с предизвикателствата в случай на извънредни ситуации като така ще можете да осигурите настоящето и бъдещето на Вашето семейство!

Ако преминете успешно през това обучение, Ви ще можете да бъдете по-отговорни към навиците си за харчене, тъй като ще разберете как да харчите пари и да спестявате

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

колкото е възможно повече, когато имат нужда от тях. Спомнете си, когато бяхте малки деца и когато отивахте на училище с щастливи лица, когато родителите Ви подадат пари.

Това е въведението на Вашите родители във финансовата сфера. Повечето от тях вярват, че финансовото пътуване започва, когато навършите 18 години, но то всъщност започва в детството, защото в наши дни имате лесен достъп до почти всички ресурси, независимо дали са пари или някакъв актив, който може да се купи с пари.

Да поискаш от родителите си скъпи подаръци като iPhone или Apple Watch и след това да се налага да се лишавате от основни неща в живота си, не е разумно решение.

Вярваме, че Вашите родители са се опитали по някакъв начин да Ви обяснят това, но понякога тийнейджърите рядко разбират това.

Ако не бъдете научени колко е важно да мислите критично преди да харчите, ще дойде време, когато следващото поколение ще се сблъска с проблеми и няма да се научи как да управлява финансите като възрастен (човек над 18 години). Това прави финансовата грамотност по-важна от всякога.

Ранното научаване на разликата между нуждите и желанията, забавеното удовлетворение, алтернативните разходи и най-важното отговорността ще Ви държи в добро положение като следващо поколение.

Стойностите на активите и парите не могат да бъдат научени за една нощ, затова започването от младежка възраст е наложително.

С други думи, независимо дали Ви харесва или не, финансовият мениджмънт бавно се превръща в неразделна част от живота Ви и колкото по-рано започнете да насаждате този навик; толкова по-рано ще го усвоите и толкова по-добре ще сте подготвени за реалния живот и за собственото си семейство.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Може би се опитвате да разберете какво е финансова грамотност?

С нашия проект и обучение ние ще Ви направим напълно уверени и наясно за какво става въпрос и как то влияе върху вашия живот, развитие и успех.

Финансовата грамотност се отнася до способността Ви да разбирате и прилагате ефективно различни финансови умения, включително лично финансово управление, бюджетиране и спестяване. Така ще можете да постигнете собствена финансова стабилност.

С този наръчник бихме искали да Ви предоставим важна информация, за да разберете и да знаете как се изкарават, харчат и спестяват пари, както и да придобиете умения и способност за използване на Вашите финансови ресурси и как да вземате важни решения по отношение на това как да генерирате, инвестирате, харчите и спестявате пари.

Обучението на финансова грамотност на млада възраст е от решаващо значение за индивидуалното благополучие, икономическия растеж и социалната мобилност. Като предоставим на Вас - младите хора необходимите знания и умения, можем да Ви помогнем да поемате контрола над своите финанси и да осигурите по-светло бъдеще за себе си и семействата си.

Защо това обучение е важно за Вас?

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Ключови термини за финансова грамотност, с които трябва да знаете:

Финансова грамотност	Финансовата грамотност означава да притежавате знанията и уменията, необходими за вземане на финансови решения, които ще насърчат Вашата финансова стабилност и благосъстояние.
Бюджетиране	Бюджетирането е процесът на приоритизиране на Вашите нужди и задължения и разпределяне на части от приходите Ви към тези разходи.
Кредитен рейтинг	Вашият кредитен рейтинг е число, което финансовите институции или кредитните бюра Ви определят въз основа на Вашата кредитна история, за да им помогне да измерят риска от отпускане на кредит за вас.
Авариен фонд	Авариените фондове са парични резерви, които отделяте за финансови спешни случаи или други непланирани разходи. Те обикновено се равняват на три до шест месеца от вашите приходи или разходи.
Разноски	Сумата пари, която трябва да похарчите, включително за сметки, наем, ипотека, храна, транспорт и други разходи, свързани с начина ви на живот.
Доходи	Доходите са всички пари, които печелите, включително заплати, заплати, бакшиши и други възнаграждения.
Инфлация	Инфлацията възниква, когато цените на често използвани стоки и услуги нарастват с течение на времето, което оказва влияние върху личните финанси на потребителите.
Лихва	Лихва е парите, начислявани от заемодателя, когато заемате пари чрез заем, транзакция с кредитна карта или друг начин за заемане. Лихвата също е парите, които банка или друга финансова институция може да Ви плати за депозиране на пари в определени видове сметки.
Инвестиция	Инвестициите включват ангажиране на пари за получаване на финансова възвръщаемост на инвестицията, като например стратегическо закупуване на акции, облигации или други активи с план за продажбата им, когато се увеличат.
Риск	Рискът е Вашето излагане на опасност, вреда или загуба чрез всяка финансова транзакция, особено тези, които правите с намерение да спечелите, като инвестиция.

Как знанието за финансова грамотност ще повлияе на живота Ви в бъдеще?

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Постигане на финансови цели

• Финансовата грамотност позволява на хората да си поставят реалистични краткосрочни и дългосрочни финансови цели и да разработват стратегии. Това може да включва закупуване на къща, финансиране на висше образование или изграждане на пенсионно гнездо.

Подобрено вземане на финансови решения

• Силната основа във финансовата грамотност Ви позволява да вземате информирани решения относно техните пари, като например избор на подходящи инвестиционни опции (закупуване на апартамент или офис или магазин), ефективно управление на дълга Ви и избор на подходящи застрахователни полици.

Повишена финансова стабилност

• Финансово грамотният човек е по-вероятно да живее според възможностите си, да спестява постоянно и да поддържа фонд за спешни случаи, което води до по-голяма финансова стабилност и устойчивост по време на икономически спадове или непредвидени събития.

Намален стрес и подобро благосъстояние

• Да контролирате финансите си и ясно да разбирате личните си финансови въпроси може значително да намали нивата на стрес и да подобри психическото и емоционалното Ви състояние.

Насърчаване на финансовата независимост

• Финансовата грамотност Ви помага да изградите богатство с течение на времето, което ви позволява да постигнете финансова независимост и да се насладите на по-голяма свобода да преследвате вашите страсти и интереси.

МОДУЛ 1 ПАРИ И ТРАНЗАКЦИИ

Раздел 1. Пари и валута. Форми и използване на парите.

Парите имат стойност, защото хората вярват, че те имат стойност днес и ще продължат да имат стойност и в бъдеще.

Има **три основни форми на пари**, които съществуват в съвременните икономики:

- монети и банкноти (в това число и валута)
- крипто валута (напр. биткойни)
- депозити, съхранявани в сметки в банки или други упълномощени институции за приемане на депозити.

Валутата е физическа форма на пари, докато депозитите, съхранявани в сметки във финансова институция, са цифрова форма на пари и представляват най-големия дял от парите в съвременната икономика.

В наши дни валутата в Европа е ЕВРО. Дизайнерите на еврбанкнотите се консултираха с Европейската асоциация на слепите, за да помогнат за разработването на валута,

---

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

разпознаваема от всички граждани. Няколко характеристики бяха включени в банкнотите:

Всяка деноминация е с различен размер. Всяка различна банкнота има доминиращ цвят и контрастиращи цветове за двойки банкноти в последователност (напр. червено за банкноти от 10 евро, синьо за 20 евро).

Стойностите са отпечатани с големи, удебелени цифри. Елементите на банкнотите са отпечатани релефно с помощта на метода за дълбок печат, който генерира тактилни белези по ръбовете на банкнотите от 200 и 500 евро.

Левът (съкращение: BGN) е валутата на Република България. На старобългарски думата "лев" е означавала "лъв". Левът се дели на 100 стотинки.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Лирата (на турски: Türk lirası ; знак: ₺; съкращение: TL) е официалната валута на Република Турция и Северен Кипър. Една лира се дели на сто куруса (kuruş).

Парите променят формата си много пъти през годините, но откакто съществуват сложни общества, има и пари. Единствената уверена прогноза, която може да се направи за парите, е, че докато хората искат да търгуват помежду си, парите ще продължат да съществуват под някаква форма, тъй като функциите, които изпълняват, са централни за поддържане на икономическата активност.

Въпреки че една единствена, стабилна форма на пари, използвана от всяка страна в света, би помогнала на хората да харчат и спестяват с увереност и да планират бъдещето, тя би затруднила отделните икономики да реагират на икономически шокове.

Като имат собствена разчетна единица (т.е. собствена валута), държавите имат повече гъвкавост в икономическото управление. Те могат да изберат да позволят на стойността на тяхната валута да се колебае свободно в отговор на икономически събития и да провеждат свои собствени икономически политики (парична политика) независимо от тези в други страни.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Биткойн и други „криптовалути“ изпълняват някои от качествата на парите, но не всички. Най-вече те могат да се използват като средство за размяна – някои фирми и физически лица ще приемат биткойн като плащане, въпреки че броят на фирмите, които желаят да приемат биткойн в България, е малък (т.е. това не е широко прието средство за плащане).

По отношение на другите два атрибута на парите – като разчетна единица и средство за съхраняване на стойност – биткойна все още остава непопулярен. Магазините не посочват цени в биткойни; по-скоро магазините, които приемат биткойн, обикновено цитират цените в местната валута и след това правят преобразуване в биткойн по текущия обменен курс, ако някой иска да плати по този начин. Те правят това отчасти, защото цената на биткойн е много променлива, като тази променливост е една от причините, поради която биткойнът е лош запас от стойност.

Банкноти и монети (EUR, ЛЕВ, TL)

В рамките на нашия проект ще ви обясним основните валути в страните на партньорите – евро, лев и лира.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

ЕВРО

Банкнотите – вдъхновени от архитектурните стилове на седем периода в културната история на Европа – са идентични в цялата Еврозона. Можете да използвате всяка евробанкнота навсякъде в Еврозоната. Евробанкнотите варират от 5 до 500 евро и изглеждат по следния начин:

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Съфинансирано от
Европейския съюз

Монетите варират от 2 евро до 1 цент. Всяка от тях има „европейска“ и „национална“ страна.

Български лев

Българските банкноти (левове) варират от 2 до 100 лева.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Съфинансирано от
Европейския съюз

Монетите са от 1 стотинка до 2 лева.

Турска лира

В момента има банкноти от 5, 10, 20, 50, 100 и 200 лири.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Съфинансирано от
Европейския съюз

Има монети от 1, 5, 10, 25 и 50 куруса (100 куруса съставляват една лира) и монети от 1 лира.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Валутни операции

Валутните обменни курсове представляват стойността на една валута спрямо друга. Обменните курсове варират ежедневно в зависимост от търсенето и предлагането, икономическите фактори и политическите събития. В следващите раздели ще трябва да разберете концепцията за банкови сметки, включително спестовни и инвестиционни сметки. Трябва да знаете как да отваряте и управлявате тези сметки, както и колко е важно да поддържате добър баланс и да избягвате таксите за овърдрафт.

В зависимост от желанието на клиента банката извършва обмяна на валута. При обмен на чуждестранна валута се прилагат текущите официални банкови курсове "купува" и "продава" към момента на осчетоводяване на сделката. Банката има право да променя официалните курсове по свое усмотрение и по всяко време в зависимост от промените в пазарните условия.

Имайте предвид, че за обмяна на валута в брой над равностойността на 10 000 е необходимо да се попълни Декларация за произход на парите. Това е много важно, особено когато пътувате в чужбина.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Раздел 2. Доходи

Източници на доходи

Парите не растат по дърветата. И така, откъде идват? Може да се изненадате да научите колко различни видове източници на доходи има, особено в днешната икономика. Разбирането на голямата картина може да Ви помогне да управлявате финансите си. Приходът е всичко, което печелите, което можете да поставите в колоната плюс или приходи на вашия бюджет.

Доходите могат да включват:

- Възнаграждения и заплати
- Продажба на стоки или предоставяне на услуги с печалба
- Печелене от лихви, дивиденди или печалби от инвестиции
- Печелене на награди и парични стипендии
- Получаване на надбавки или наследства
- Получаване на държавни помощи и възстановяване на данъци
- Теглене от пенсионни или пенсионни фондове

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Какви са различните видове доходи?

Има различни видове доходи, но три от най-често срещаните са спечелен доход, пасивен доход и портфейлен доход.

- **Спечелените** доходи включват заплати, възнаграждения, бакшиши и комисионни.
- **Пасивните** или неспечелените доходи могат да дойдат от имоти под наем, лицензионни възнаграждения и др.
- **Портфейлните доходи** включват инвестиция, както и свързаните с нея лихви, дивиденди и капиталови печалби от инвестиции.

Познаването на различни потоци от доходи може да Ви помогне да планирате бъдещето си.

а) Спечелени доходи

Плащали ли са Ви като дете да косите трева, да раздавае флаери или да разносят вестници? Дори тогава сте получавали доходи.

Спечелените доходи са точно това, което звучи: това са пари, които печелите, като работите - или за себе си, за някой друг или за бизнес, който притежавате. Нарича се още „активен доход“, защото вие активно извършвате услуга за него.

Ако работите за компания - от малък бизнес до голяма корпорация - Вашият работодател може да Ви плаща почасова заплата въз основа на времето, което работите. Или Вашият работодател може да Ви плаща заплата, която е фиксирана сума за извършване на определена работа. Заплатите могат да се изплащат седмично, двуседмично или месечно, но е обичайно те да се изразяват като годишни цифри.

Спечелените доходи могат също да включват бонуси и допълнително заплащане. Например таксиметровите шофьори и ресторантьорските кадри могат да печелят бакшиши. И хората, които работят в продажбите, могат да печелят от комисионни за направен определен брой продажби.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Концертите могат да бъдат друга възможност за печелене на доходи. Хората, които искат да бъдат независими, самостоятелно заети или да работят на непълно работно време, могат да продават билети, да бъдат настранители в зала или пък технически персонал за подреждане на сцената. Тези странични дейности често са временни или краткосрочни работни места.

б) Пасивен доход

Искате ли да правите пари, докато спите? Възможно е да правите пари, без да работите активно за тях. Ето защо се счита за неспечелен или пасивен доход. Доходите от наеми са пример за пасивен доход.

Притежавате ли нещо, което други хора биха искали да използват? Обичайно много хората наемат дом, като собственикът на жилището получават доход от наем.

Написал ли си песен или книга? Изобретил нещо? Ако сте проектирали, построили или направили нещо уникално, можете да получите възнаграждение за него. Отчисления могат да бъдат платени от някой, който използва вашата работа или друга собственост за свои собствени цели. Те могат да плащат за еднократно ползване или за ползване за определен период от време.

Други примери за пасивен доход включват получаване на обещания за безработица, социално осигуряване и социална/инвалидна пенсия.

в) Доход от портфейл

Финансовият портфейл е колекция от вашите парични активи. А доходът от портфейл или инвестиция може да включва лихви, дивиденди и капиталови печалби от инвестиции. Вашата банка може да Ви плати лихва, за да депозирате парите си в една от техните сметки. Например можете да печелите лихва върху разплащателни сметки, спестовни сметки или депозитни такива. Размерът на парите, които правите като лихва, може да варира.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Можете също така да печелите пари, като инвестирате в акции, облигации и взаимни фондове. Когато купувате облигации, Вие по същество заемате пари на корпорация или правителство в замяна на това те да Ви плащат лихва върху вашите пари. Когато купувате акции в компания, Вие сте частен собственик в тази компания, така че можете да споделяте печалбите ѝ. По същия начин можете да правите пари от взаимни фондове, които обединяват пари от инвеститори, за да правят и управляват инвестиции.

Мислете за дивидентите като за ден за плащане на вашите инвестиции. Когато една компания прави пари, тя може да плати част от печалбите си на акционерите. Корпорациите обикновено изплащат дивиденди в брой. Но можете също да получите повече акции или други активи, като собственост.

Когато продадете нещо за повече, отколкото сте платили за него, разликата се нарича вашата капиталова печалба. С финансови инвестиции можете да спечелите капиталови печалби, когато продадете акции или осребрите пенсионен фонд, чиято стойност се е увеличила, откакто сте го купили.

Колкото повече знаете за различните видове източници на доходи, толкова по-добре можете да управлявате финансите си — и може би дори да печелите повече пари.

Документация

Какво е доказателство за доход и кога ви е необходимо?

Спестявайте парите си и сте готови да внесете депозит за нов апартамент или имот под наем — но управителят на имота иска първо да види доказателство за доход.

Наемането на апартамент е само един сценарий, при който може да се наложи да предоставите документи за доказване на доходите. Банките, компаниите за комунални услуги и компаниите за кредитни карти може също да изискват проверка на доходите, преди да можете да отворите сметка при тях.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Доказателството за доход е просто документация, която показва колко печелите за определен период от време. Обикновено от вас се иска доказателство за постоянен източник на доходи.

Те могат да включват банкови извлечения, фишове за заплати, данъчни декларации и други правни документи.

1. Заплата

Заплатата обикновено е най-лесният начин да покажете доказателство за доход. Това е така, защото показва дохода, който сте спечелили през определен период на заплащане, както и дохода ви от началото на годината. Тъй като фиша за заплата е официален документ от Вашия работодател, той може да е достатъчен да служи като доказателство за доход без допълнителни документи за потвърждение на дохода. Ако обаче сте започнали работата си наскоро, имате няколко работни места или сте спечелили доходи от комисионни, които не са показани, това може да не даде пълната картина.

2. Банково извлечение

Банковото извлечение може да се използва за архивиране на други документи, като например доказване, че Вашият доход от самостоятелна заетост е истински. Банковото извлечение показва общия баланс на Вашата банкова сметка, както и всички транзакции, които сте направили през този период от време . Това е чудесен начин да покажете

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

редовен паричен поток, като месечни депозити от клиент или работодател, или доказателство за значителни спестявания.

Ако се притеснявате от споделянето на твърде много лична информация, попитайте дали можете да предоставите само извлечение за баланс или да пропуснете чувствителните покупки.

3. Обезщетения за безработица или обезщетение на работника

Ако в момента не работите, но получавате плащания за безработица, обезщетение за работници или пенсия за инвалидност, можете да използвате това като доказателство за доход.

4. Приходи от социални пенсии

Администрациите за социално осигуряване обикновено изпращат месечни плащания за социално осигуряване на хора с увреждания (след решение на държавата или специализираната ТЕЛК комисия).

5. Отчет за приходите и разходите

Самостоятелно заетите лица може по-трудно да предоставят отчет за доходите, особено ако доходите Ви варират с времето. Например, може би сте предприемач на свободна практика, който получава плащане само когато завършите проект.

6. Доказателство за доход

И накрая, ако нито едно от тези документи за доказателство за доход не е подходящо, можете да помолите Вашия работодател да напише писмо за доказателство за доход. Това може да бъде полезно, ако има пропуски във Вашите трудови документи, свързани с отпуск, или ако имате необичаен компенсационен пакет, който не е отразен във вашите фишове за заплати. Вашият работодател може да провери дали наистина работите за него и да потвърди Вашата заплата или продължителността на работата Ви при него.

Как да покажа доказателство за доход?

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Най-добрият начин да покажете доказателство за доход зависи от вашата трудова ситуация и причината за искането.

Вашите документи за доказване на доход трябва да посочват пълното ви име, датата и всяка друга идентифицираща информация, като вашето ЕГН (единен граждански номер).

Едно заявление може да изисква доказателство за доход от определено време, като например последните три месеца или предходната година. Ако имате работа на пълен работен ден, тогава вашите документи за доказване на доход трябва да показват колко печелите през всеки период на заплащане.

За самостоятелно заети лица може да се наложи да предоставите доказателство за доход за по-дълъг период, за да покажете, че доходите ви остават постоянни във времето.

Въздействие на доходите

Ефектът на дохода може да има положителни или отрицателни последици за малкия бизнес в зависимост от много фактори. Ефектът на дохода е свързан с начина, по който потребителят харчи пари въз основа на увеличение или намаляване на доходите си. Увеличаването на дохода (способността да се харчат повече пари) води до търсене на повече услуги и стоки. Намаляването на доходите води до точно обратното.

Запомнете:

- Ефектът на дохода се стреми да разбере как хората променят навиците си за харчене поради промяна в доходите си.
- Поради промените в навиците за харчене, ефектът от дохода може да има положителни или отрицателни последици за малкия бизнес, в зависимост от много фактори.
- Увеличаването на дохода води до увеличаване на търсенето на стоки и услуги, докато намаляването на дохода води до намаляване на търсенето; макар и не винаги.

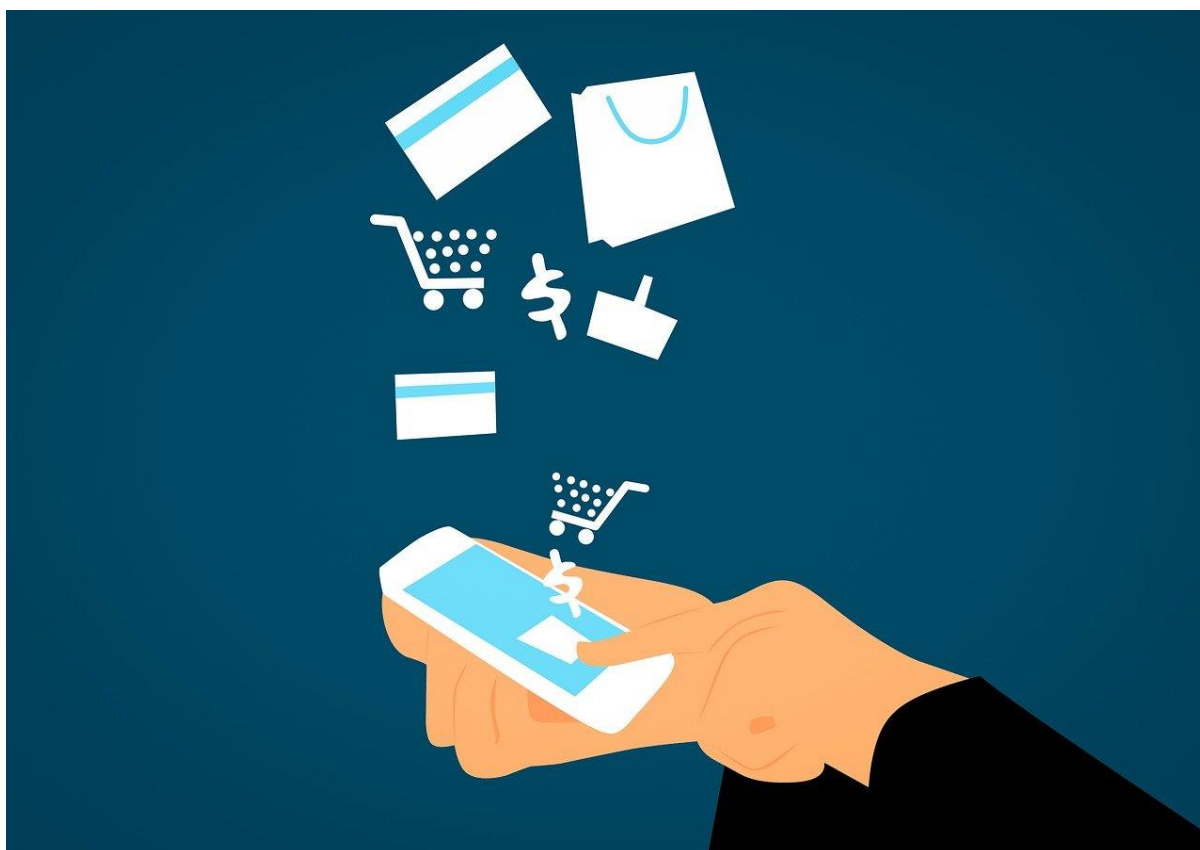

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- Пределната склонност към харчене и пределната склонност към спестяване се разглеждат при определяне на влиянието на ефекта на дохода.
- Ефектът на заместване също играе роля в начина, по който потребителите харчат доходите си по време на нарастващи или намаляващи доходи.

Раздел 3 Ценообразуване, покупки и плащания

Цени и последиствия от покупките

Има две най-често срещани определения за цена:

- а) паричната сума, дадена или определена като възнаграждение за продажбата на определена вещ.
- б) количеството на едно нещо, което се разменя или изисква при бартер или продажба за друго.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Когато клиент отиде в магазин за хранителни стоки, за да купи малко пшенично брашно или използва приложение за доставка на храна, за да поръча бургер, от клиента се очаква да плати за тези предложения. Парите, които се таксуват тук, са цената.

Какво точно е цена? Какво определя цената на едно предложение? Същото ли е като разходите?

Нека разберем!

С прости думи, цената е мярката за стойността, която клиентът обменя, за да закупи оферта. Цените служат като икономически механизъм, чрез който предложенията могат да бъдат разпределени между клиентите на пазара.

Ако търсенето на дадена оферта е по-голямо от нейното предлагане, цената се повишава, позволявайки само на тези купувачи да имат достъп до офертата, които имат желанието и способността да я купят.

Докато цената на оферта е паричната сума, която клиентът плаща, за да придобие определена оферта, цената на офертата отчита разходите на продавача за производството на офертата. Просто казано, цената се отнася до купувача, докато цената се отнася до продавача или производителя на оферта.

Всички сме виновни, че от време на време купуваме ненужни неща. Но често не спираме да мислим за негативните последици от нашите навици за пазаруване. Въпреки, че купуването на неща ни доставя незабавно удовлетворение, потребителското ни поведение може да има много по-голямо влияние, отколкото си мислим.

Купуването на ненужни неща често води до прекомерна консумация, която вреди на околната среда. За да бъдат в крак с изискванията на потребителите, бързата мода и други стоки произвеждат много отпадъци, които съдържат токсични химикали. Те

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

използват небioresградими материали и допринасят за унищожаването на нашата околна среда.

Купуването на ненужни неща през цялото време е екологично неетично. Стоките, които купуваме, се третират като лесно изхвърляеми и означава, че е по-вероятно да замърсяваме значително земята. Това е така, защото в света на бързата мода и безкрайните бързи доставки всяка година се изхвърлят тонове боклук.

Вследствие на това нашите морета сега се пълнят с пластмаса, причинявайки сериозни щети на морския живот. Токсичните химикали, използвани за производството на продукти, също се връщат обратно в земята на сметищата и замърсяват околните райони. Това съсипва качеството на земята и ще засегне нашето селско стопанство, тъй като химикалите влияят върху качеството на почвата. Освен това депата продължават да се увеличават поради генерирането на отпадъци, което оставя по-малко място за процъфтяваща околна среда.

Нарастващото търсене на ненужни артикули също кара все повече безсмислени неща да се правят от компании, ориентирани към печалба. Това увеличава нашите въглеродни отпечатъци, тъй като артикулите трябва да се доставят по целия свят. Подобно търсене води и до обезлесяването, унищожавайки жизненоважни местообитания за нашата дива природа и намалявайки броя на дърветата, които осигуряват кислорода, който дишаме.

Едно нещо, което ще забележите, когато спрете да купувате ненужни неща, е, че ще започнете да спестявате много повече пари. Купуването на неща ни доставя моментално удоволствие, особено когато ни е скучно. Но нещата, които купуваме, ни носят щастие само за кратко. Следователно искаме да купуваме все повече и повече, за да се забавляваме.

Но ако искате да спестите парите си вместо това, в крайна сметка бихте могли да спестите за неща, които ще ви донесат дълготрайно щастие. Независимо дали става въпрос за депозит за вашия мечтан дом или кола, спестяването на малки пари тук и там е

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

много важно. Друго нещо, което ще забележите е, че ще имате повече време да правите нещата, които обичате. Часовете, прекарани в онлайн пазаруване всяка седмица, могат да добавят до стотици часове годишно.

Така че, когато спрете да пазарувате ненужно, можете вместо това да насочите енергията си към хобита, да се виждате с любимите си хора или да работите върху себе си.

Обикновено хората купуват ненужни вещи, защото са нещастни в живота си. Често хората приравняват собствената си стойност с артикулите, които купуват, и са обсебени от това да бъдат модерни или да впечатляват други хора. Така че много от нас започват да разчитат на купуването на нови неща, за да се чувстват по-добре, вместо да работят върху себе си за това, което сме.

Електронно пазаруване – начини на плащане и парични преводи / Проверка и проследяване на плащания и покупки

Електронната търговия (електронно пазаруване) се отнася до купуването и продажбата на стоки и услуги през Интернет. Електронната търговия трансформира начина, по който работят фирмите, предоставяйки платформа за компании от всякакъв размер да достигнат до по-широка аудитория и да работят в глобален мащаб. Освен това предлага няколко предимства пред традиционните физически магазини, като наличност 24/7, глобален обхват и по-ниски оперативни разходи.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Платформите за електронна търговия изискват сигурна обработка на онлайн плащания, както и механизми за избор на продукти, изпълнение на поръчки и доставка. Много платформи за електронна търговия също предоставят допълнителни функции, като прегледи на клиенти, препоръки за продукти и поддръжка на клиенти.

Това, че плащанията за електронна търговия се извършват през интернет, не означава, че всички се случват по един и същи начин. Тъй като електронната търговия се разшири с бързи темпове, методите, чрез които хората плащат за стоки и услуги онлайн, се разнообразиха. Предпочитанията на клиентите относно методите за плащане в електронната търговия се различават значително в различните части на света и областта непрекъснато се развива. В световен мащаб кредитните и дебитни карти и цифровите портфейли са най-популярните методи за плащане в електронната търговия, но други методи на плащане, като банкови преводи и наложен платеж (COD), остават популярни в определени региони. Използването на мобилни плащания също нараства, особено на пазари с високо разпространение на смарт телефони.

Ето някои от най-популярните глобални методи за плащане в електронната търговия, налични днес:

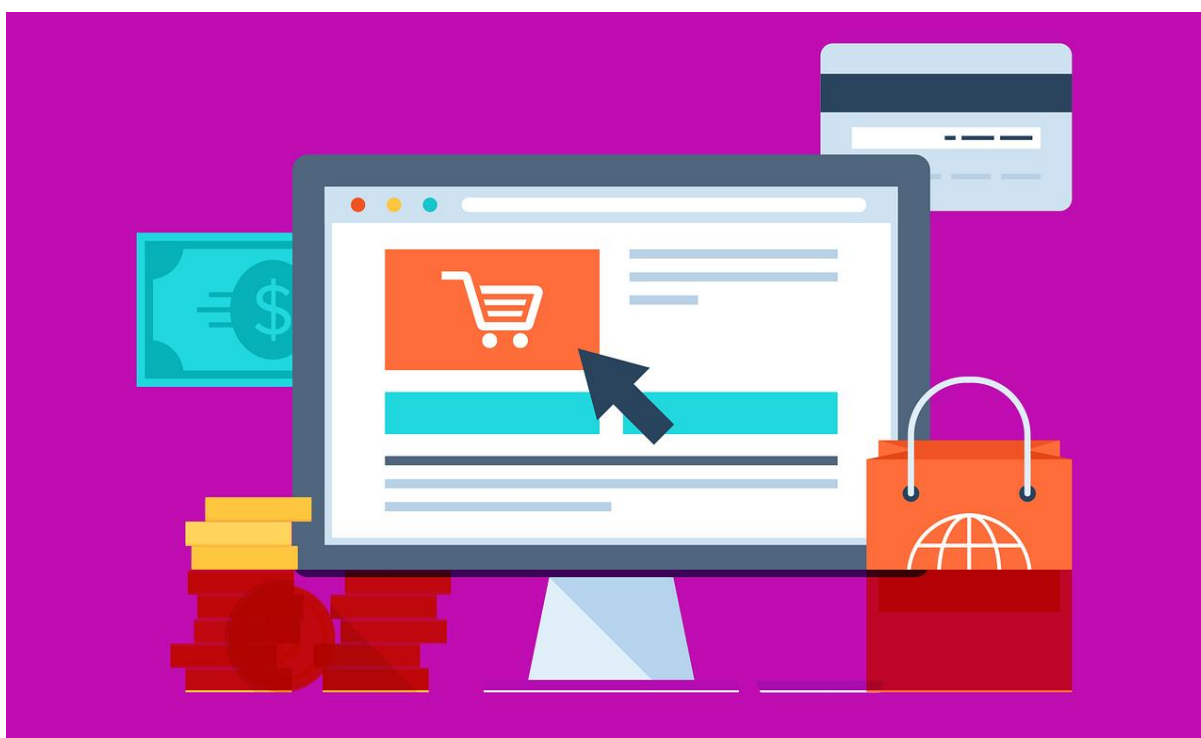
- **Кредитни и дебитни карти** – най-разпространените методи за плащане при транзакции в електронната търговия. Те позволяват на клиентите да извършват плащания бързо и удобно.
- **Дигиталните портфейли** – като PayPal, Apple Pay и Google Pay, стават все по-популярни. Те позволяват на клиентите да съхраняват сигурно информацията за плащане и да извършват плащания само с няколко кликания.
- **Банкови преводи** - позволяват на клиентите да прехвърлят пари от своята банкова сметка към банковата сметка на бизнеса.
- **Наложен платеж** - метод на плащане, при който клиентите заплащат покупките си, когато ги получат, а не преди това. Този метод на плащане е често срещан.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- **Мобилни плащания** – те позволяват на клиентите да плащат с мобилните си устройства. Предвижда се мобилните плащания да съставляват повече от 43% от общите продажби на електронна търговия на дребно през 2023 г., което е увеличение от около 42% през 2022 г.
- **Купете сега, платете по-късно** – опция за плащане, която позволява на клиентите да купуват стоки или услуги предварително и да забавят плащането до по-късна дата, често с лихви или такси.
- **Крипто валутата** - като Bitcoin и Ethereum, е цифрова валута, която може да се използва за извършване на транзакции за електронна търговия. Този метод на плащане се приема все по-широко от онлайн търговците на дребно.
- **Предплатени карти** - вид дебитна карта, която е заредена с определена сума пари, която клиентът може да използва за плащане на онлайн покупки, точно както би направил с обикновена дебитна карта.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Вашата сигурност при онлайн пазаруване до голяма степен зависи от това как се държите онлайн. Въпреки че това може да звучи очевидно, твърде лесно е да пренебрегнете важността на тези основни стъпки, когато купувате артикули онлайн.

Ето няколко **насоки за онлайн пазаруване**, които да имате предвид следващия път, когато се каните да купите нещо в мрежата:

- **Избягвайте да използвате обществен Wi-Fi** – Въпреки че купуването на нещо онлайн от комфорта на любимото ви кафене може да изглежда привлекателно, то идва с няколко скрити риска. Обществените Wi-Fi мрежи са уязвими за злоупотреба, което позволява на хакерите да прихващат всякакви лични данни, включително хронологията ви на сърфиране и достъп до имейла и паролите ви. Нещо повече, ако решите да пазарувате онлайн, докато използвате обществена Wi-Fi връзка, вие също рискувате да разкриете данните за дебитната/кредитната си карта и името си. Ето защо е много по-безопасно да правите цялото си онлайн пазаруване у дома, като използвате защитена интернет връзка.
- **Проверете паролите си** - Отново, това може да изглежда очевидно, но броят на хората, които продължават да използват слаби пароли, е потресаващ. Има повече от 23,2 милиона жертви на измама с акаунти по целия свят, които са били хакнати, защото са използвали лесно отгатващата се парола 123456.

За да сте сигурни, че вашите пароли са силни и за да насърчите навиците за безопасно онлайн пазаруване, помислете дали да направите следното:

- Не използвайте една и съща парола за всички акаунти, тъй като ако един бъде хакнат, всички те могат да бъдат хакнати.
- Използване на дълга фраза, тъй като е много по-ефективно от използването на една дума.
- Обмислете използването на мениджър на пароли, който създава уникални, силни пароли за всеки уебсайт, който изисква да влезете.
- Внимавайте за измами по имейл.
- Тъй като имейл измамите стават все по-сложни и трудни за откриване, трябва да сте особено бдителни, когато отворите входящата си поща. Въпреки това, ако получите странен имейл от непознат адрес или странно написан имейл, който изглежда е от някой от вашите контакти, много вероятно е да е измамен имейл.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- Не кликвайте върху никакви връзки в имейла, тъй като те могат да заразят компютъра ви с вирус. Вместо това незабавно изтрийте имейла и ако изглежда, че имейлът идва от приятел, свържете се с него, за да го уведомите, че имейл акаунтът му може да е бил хакнат.
- Редовно актуализирайте компютъра и телефона си.
- Като се уверите, че вашият компютър и телефон използват най-актуалните операционни системи, ги предпазва от заразяване със зловреден софтуер. Това е така, защото хакерите намират слаби места в различни операционни системи за компютри и мобилни телефони. Телефонните и компютърните компании непрекъснато работят, за да се опитат да открият тези уязвимости и да ги закърпят, преди хакерите да могат да ги използват. Ако обаче не актуализирате устройството си, го оставяте уязвимо за атаки.

Въпреки че винаги е по-добре да пазарувате от търговец на дребно, когото познавате и на когото имате доверие, понякога намирате продукта, който искате, но той е на сайт, който никога преди не сте посещавали. Ето някои насоки, които да ви помогнат да разберете дали уебсайтът е безопасен:

- **Потърсете ключалката** - Ключова характеристика, която трябва да търсите, е малкият символ на ключалка, който се появява в ъгъла на полето за URL адрес. Известно като SSL (слой със защитени сокети), това заключване показва, че уебсайтът, на който се намирате, е безопасен. Също така се уверете, че адресът на уебсайта е „https“, а не „http“, тъй като „s“ означава защитен. Въпреки че някои сайтове се опитват да пресъздадат изображението на ключалката, за да изглежда, че са надеждни, винаги се уверявайте, че ключалката е на обичайното място за вашия браузър, преди да потвърдите, че уебсайтът е легитимен.
- **Пазарувайте от доверени търговци на дребно** - Доверието е основна характеристика на безопасното онлайн пазаруване.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Ако сте намерили продукт, който искате да закупите, но той е на непознат уебсайт, проверете следното, за да прецените дали се чувствате в безопасност да купувате от него или не :

- Потърсете правописни грешки в целия уебсайт. Ако намерите много от тях, това е знак, че магазинът може да не е легитимен.
- Разберете дали имат последователи в социалните медии и дали редовно общуват с клиентите си. Ако изглежда, че имат процъфтяваща социална медийна общност, това е знак, че уебсайтът заслужава повече доверие.
- Потърсете всякакви клиентски отзиви на уебсайтове като [trustpilot.com](https://www.trustpilot.com), който има за цел да предостави на клиентите повече прозрачност върху техните онлайн покупки.
- **Проверете политиката за връщане** - Преди да се ангажирате да купите нещо онлайн, първо проверете политиката за връщане. Ако уебсайтът изглежда няма политика за връщане, това е червен флаг. Преди да закупите артикула, опитайте се да се свържете директно с тях, за да попитате как управляват връщанията си. Ако обаче не можете да намерите имейл адрес, телефонен номер или физически адрес за компанията, всичко това може да са признаци, че бизнесът е измамен и че уебсайтът не е безопасен.

Ако звучи твърде хубаво, за да е истина, вероятно е така!

Съществува огромен онлайн пазар за фалшиви стоки, което създава още едно препятствие за безопасно онлайн пазаруване. Тъй като не можем физически да инспектираме стоките предварително, може да е трудно да се уверим дали това, което купуваме онлайн, е истинско или фалшиво. Обикновено фалшивите артикули се продават чрез по-съмнителни уебсайтове, много от които не биха издържали критериите за доверен търговец на дребно, изброени по-горе.

Някои магазини за фалшификати обаче имат сложни онлайн витрини. Трикът да отговорите „безопасен ли е този уебсайт?": проверете цената. Фалшивите стоки почти винаги са на значително по-ниска цена от оригиналните им аналози. Въпреки че първоначално може да изглежда, че сте намерили добра сделка, малко вероятно е

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

търговец на дребно на оригинален артикул да го продаде на значително по-ниска цена от своите конкуренти, освен ако, разбира се, артикулът изобщо не е оригинален.

Обърнете специално внимание на следното:

- **Сигурност на плащането** - При безопасно онлайн пазаруване сигурността на плащането е от съществено значение. Предаването на вашата дебитна/кредитна карта и лични данни на измамен уебсайт може да причини много ненужен стрес и да изложи парите ви на риск. Ако уебсайт иска от вас ненужна лична информация, като данъчния ви номер, къде сте родени или информация относно членовете на вашето семейство, вероятно е това да е измама. Ако сте объркани защо даден уебсайт иска допълнителна лична информация, опитайте да се свържете с него. Ако не успеете, по-безопасно е просто да си тръгнете.
- **Плащайте само чрез надеждни методи** – Червено знаме за сигурност на електронната търговия е всеки уебсайт, който ви моли да платите чрез методи, като например да ви моли да им преведете парите директно. Ако не можете да платите с вашата кредитна или дебитна карта или чрез доверена платежна система като PayPal, има вероятност този уебсайт да е измамник и не трябва да купувате нищо от тях.
- **Проверявайте извлеченията си редовно** - Наистина е важно да проверявате редовно извлеченията си. Измамниците могат да бъдат много коварни, като теглят само малки суми от сметките ви месечно, така че ви е трудно дори да регистрирате, че сте жертва на измама. Постепенно обаче тези малки суми наистина могат да се натрупат и докато забележите какво се случва, често е твърде късно да поискате голяма част от тях обратно. Ето защо е чудесна идея да преглеждате банковите си извлечения всеки месец и да сте сигурни, че знаете точно каква е всяка транзакция, предотвратявайки евентуални измамници да ви заблуждават и по този начин поддържате финансите си сигурни.

Редовното проследяване на вашите разходи може да ви даде точна представа за това къде отиват парите ви — и къде бихте искали да отидат вместо това.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

МОДУЛ 2 ПЛАНИРАНЕ И УПРАВЛЕНИЕ НА ЛИЧНИ ФИНАНСИ

Раздел 1. Финансово планиране и бюджетирание

Основни компоненти на личното и семейното финансово планиране

Когато става въпрос за най-големите моменти в живота, вероятно сте имали план.

Финансовото планиране е процес на разработване на лична пътна карта за вашето финансово благополучие. Входящите данни за процеса на финансово планиране са: вашите финанси, т.е. вашите приходи, активи и пасиви, вашите цели, т.е. вашите настоящи и бъдещи финансови нужди и.

В седем стъпки Ви предлагаме рамка, върху която да надградите през целия си живот. Добре е, ако вече сте започнали някои от тези стъпки. Също така е добре, ако не сте.

Да започваме.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

1. **Поставете си финансови цели** – Винаги е добре да имате ясна представа защо спестявате трудно спечелените си пари.
2. **Планирайте данъците** – може да ви помогне да запазите повече от парите си през следващата година.
3. **Създайте фонд за спешни случаи** – Цялото планиране на света няма да помогне, ако животът ви хвърли в затруднение и не сте подготвени финансово. Това е мястото, където спешният фонд е полезен.
4. **Управление на дълга** – разбирането и управлението на дълга е ключова част от създаването на финансов план.
5. **Защитете със застраховка** - Животът може да се промени за миг. Хората с добър финансов план се надяват на най-доброто, но планират неочакваното. Застраховката помага за това.
6. **План за пенсиониране** – Дори и да е далече, помислете какво искате да правят вашите пари за вас, когато се пенсионирате, и създайте план, за да го осъществите.
7. **Създайте план за имоти** - Не е нужно да сте богати, стари, женени или родители, за да се нуждаете от план за имоти, който също така разкрива кой взема финансови и здравни решения вместо вас, ако не можете да ги вземете сами.

Създаването на бюджет може да ви помогне да вземате уверени решения и да се наслаждавате на спокойствие. Подробният бюджет обаче може да бъде сложен за управление. За един лесен начин да планирате разходите си, можете да опитате да използвате **правилото 50-30-20**.

Правилото 50-30-20 разделя разходите само на три категории. Той също така предлага препоръки за това колко пари да използвате за всеки. С малко основна информация можете да тръгнете по пътя към финансовото благополучие.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Правилото 50-30-20 препоръчва да отделите 50% от парите си за нужди, 30% за желания и 20% за спестявания. Категорията спестявания също включва пари, които ще ви трябват, за да реализирате бъдещите си цели.

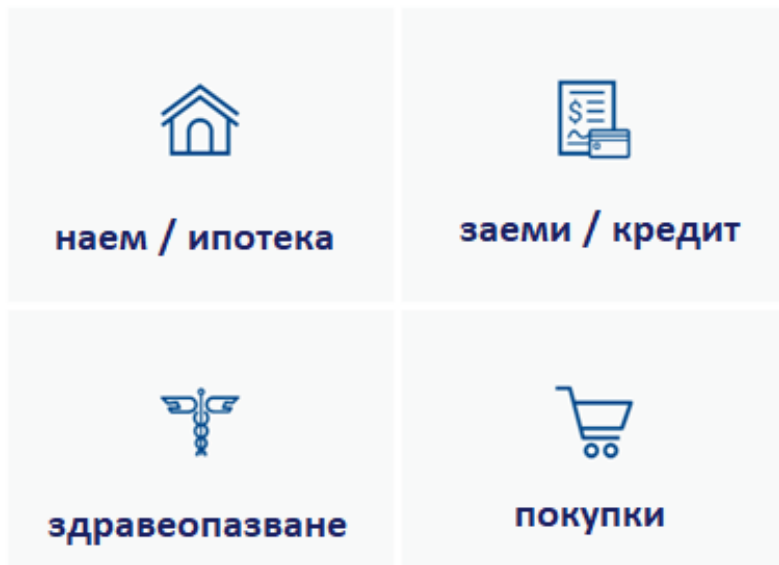
Нека разгледаме по-подробно всяка категория.

- **Нужди: 50%** - Около половината от бюджета ви трябва да отиде за нуждите. Това са разходи, които трябва да бъдат покрити независимо от всичко, като вашите сметки за комунални услуги.

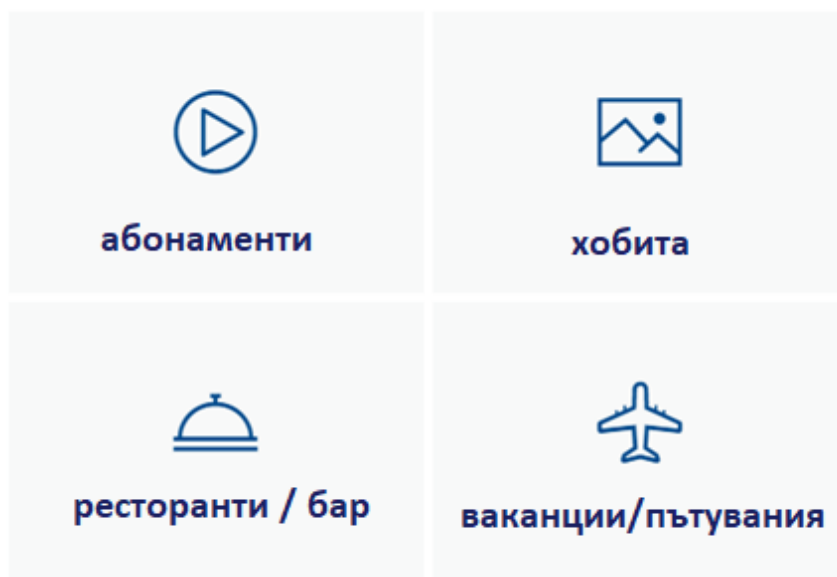
Ако можете честно да кажете „Не мога да живея без него“, вие сте идентифицирали нужда. Минималните изискуеми плащания по кредитна карта или заем също спадат към тази категория.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- **Иска: 30%** - Абонирате се за услуга за стрийминг като НВО, за да гледате любимото си шоу, а не защото имате нужда от абонамента, за да живеете. Желанията са неща, които харесвате и за които харчите пари по избор.

- **Спестявания: 20%** - Останалите 20% от бюджета ви трябва да отидат за бъдещето. Можете да вложите пари във фонд за спешни случаи или да спестите за

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

първоначална вноска за дом. Изплащането на дълг над минималната сума за плащане също принадлежи към тази категория.

плащане на дълг

пенсионен фонд

спестовна сметка

инвестиция

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Семеен бюджет

Семейното финансово планиране може да ви помогне да създадете цялостна стратегия за управление на парите си, докато преминавате през различни етапи от живота. Започва с основите – създаване на бюджет, изплащане на дълг и спестяване – но семейният финансов план може да включва и неща като инвестиране за пенсиониране и заделяне на пари за колеж. Създаването на дългосрочен план за вашите семейни финанси е нещо, което можете да направите сами, но също така е нещо, за което може да се нуждаете от помощта на финансов съветник.

Семейното финансово планиране е всичко по-горе, с акцент върху конкретни сценарии, които семействата може да трябва да планират. Този тип финансово планиране отчита различните начини, по които бракът или раждането на деца могат да повлияят на начина, по който управлявате парите си.

Семейното финансово планиране е важно поради няколко причини. Първо, той ви позволява да създадете пътна карта за вашето финансово бъдеще. Като си поставите

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

ясни цели и създадете план за постигането им, ще бъдете по-добре подготвени да вземате информирани решения относно вашите финанси.

Освен това семейното финансово планиране може да ви помогне да идентифицирате потенциалните рискове и възможности. Като преглеждате редовно финансовото състояние на вашето семейство, ще можете да правите корекции в плана си, ако е необходимо, и да се възползвате от новите възможности, които възникват.

И накрая, семейното финансово планиране може да помогне да се гарантира, че всички във вашето семейство са на една и съща страница, когато става въпрос за финанси. Като включите вашия съпруг, деца и други членове на семейството в процеса на планиране, вие ще можете да създадете споделена визия за вашето финансово бъдеще и да работите заедно за общи цели.

Изготвяне на личен и семеен бюджет

Няма определен начин за създаване **на финансов план**. Но, най-общо казано, трябва да имате предвид:

- Вашите цели и тези на вашето семейство
- Какво харчите в момента?
- Колко можете да си позволите да спестите, докато все пак плащате за най-важното?
- Как можете да изплатите или консолидирате дълг, за да намалите колко ви струва?
- Как би изглеждал постижимият бюджет за вас?

Какви са вашите цели и целите на вашето семейство?

Много хора намират за полезно да имат предвид цел, която да им помогне да се съсредоточат върху това, което е важно. Целите могат да помогнат да ви мотивират да вземате „разумни“ решения, когато се почувствате изкушени да купите нещо, без което вероятно бихте могли.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Но за да останете мотивирани, това трябва да е правилната цел за вас.

Повечето семейства биха посочили финансовата стабилност като един от основните си приоритети. Стабилното финансово състояние не е нещо, което се случва случайно. Изисква планиране. За щастие, финансовото планиране не е толкова трудно, колкото някои си мислят.

Следват **пет стъпки** за изготвяне на солиден финансов план за вашето семейство.

1. Следете къде харчите парите си

Първата стъпка към създаването на финансов план е съставянето на бюджет, който описва как харчите парите си и откъде идват парите ви всеки месец. Създаването на бюджет може да бъде просто. Можете да използвате химикал и хартия, за да проследявате приходите и разходите си в бележник.

Има приложения за бюджетиране, които се свързват с вашата банкова сметка, инвестиционни сметки и кредитни карти, за да ви помогнат автоматично да проследявате приходите и разходите си. След като имате ясна картина на разходите си, можете да направите план .

2. Поставете си цели

Повечето финансови експерти препоръчват първата ви цел да бъде изграждането на фонд за спешни случаи, който можете да използвате по време на лична финансова криза. Препоръчително е да имате достатъчно пари, за да живеете от три до шест месеца. Запитайте се къде искате да бъде вашето семейство след 5 или 10 години? Ако имате конкретни цели, можете да останете в крак с финансовия си план.

3. Накарайте дълга си да изчезне

С ясна картина на вашите финанси в ръка, спешен фонд, заделен за няколко месеца, и вашите конкретни цели за бъдещето, следващата стъпка е да накарате дълга си да изчезне. Един от методите е методът на снежната топка. Ще платите минимума за

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

всичките си кредитни карти или други източници на дълг, но агресивно плащате източника на дълг, който има най-нисък баланс.

Ако имате четири кредитни карти и първата има баланс от 5000, втората има баланс от 4000, третата има баланс от 3000 и четвъртата има баланс от 1000, ще платите минималното плащане върху най-високата три карти, но агресивно бихте вложили всичките си допълнителни пари в изплащане на картата с баланс от 1000. След като тази карта бъде изплатена, вие ще преминете към агресивна атака на картата с баланс от 3000 и т.н.

Може да е от полза да направите оценка на дълга. Много хора са успели да постигнат финансова стабилност, като са уредили дълговете си за по-малко от това, което дължат.

4. Започнете да спестявате за големи цели

След като имате фонд за спешни случаи и дългът ви е изплатен, е време да започнете да спестявате за вашите дългосрочни цели. Може да се наложи да преразгледате как харчите парите си и да видите дали има начини да намалите разходите или да увеличите приходите си. Мнозина се обърнаха към икономиката на концертите, за да добавят повече пари в техния бюджет. Важно е да сте сигурни, че допълнителният доход, който печелите, се влага в някаква форма на спестовна сметка, насочена към вашите цели.

5. Наблюдавайте и коригирайте финансовия си план

Финансовото планиране не е просто еднократна система. Винаги ще трябва да преразглеждате личното си финансово състояние. С времето целите ви може да се променят. Приходите ви може да се увеличат или дългът ви може драстично да намалее. Може да видите, че вашите инвестиции се представят по-добре от очакваното или може да има належащи финансови ситуации, като здравословни проблеми, които изискват да се отклоните от първоначалния си план.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Докато правите финансов план за вашето семейство или докато преглеждате плана си, не бъркайте дългосрочните си цели с краткосрочните колебания в личната ви ситуация. Не променяйте финансовия план на вашето семейство, без да обмислите цялата картина.

Колкото по-рано направите финансов план за семейството си, толкова по-голям контрол ще имате върху всичките си пари. Скоро ще видите, че вместо да работят за вашите пари, вашите пари работят за вас.

Раздел 2 Спестявания

Цели и приоритети на спестяванията

Спестяванията се отнасят до парите, които човек остава, след като извади потребителските си разходи от разполагаемия си доход за даден период от време. Един от най-добрите начини да спестите пари е да си поставите цел. Започнете, като помислите за какво може да искате да спестите - както в краткосрочен план (една до три години), така и в дългосрочен план (четири или повече години). След това преценете колко пари ще ви трябват и колко време може да ви отнеме, за да ги спестите.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Запомнете:

Поставете си малка, постижима краткосрочна цел за нещо, което е забавно и надхвърля месечния ви бюджет, като нов смарт телефон или празнични подаръци. Постигането на по-малки цели – и наслаждаването на наградата, за която сте спестили – може да ви даде психологически тласък, правейки печалбата от спестяването по-незабавна и засилва навика.

След вашите разходи и приходи, вашите цели вероятно ще окажат най-голямо влияние върху начина, по който разпределяте спестяванията си. Например, ако знаете, че ще трябва да смените колата си в близко бъдеще, можете да започнете да отделяте пари за такава сега. Но не забравяйте да запомните дългосрочните цели - важно е планирането за пенсиониране да не оставя на заден план пред по-краткосрочните нужди.

Ето защо е важно да вземете предвид следното:

- Научете как да приоритизирате целите си за спестяване може да ви даде ясна представа как да разпределите спестяванията си.
- Прегледайте бюджета си и проверявайте напредъка си всеки месец. Това ще ви помогне не само да се придържате към личния си спестовен план, но и да идентифицирате и отстраните проблемите бързо. Разбирането как да пестите пари може дори да ви вдъхнови да намерите повече начини да спестявате и да постигате целите си по-бързо.

Управление на спестяванията

За да осигурите правилно управление на спестяванията, обърнете внимание на следните **стъпки, за да останете във финансово състояние:**

Когато сте млад, проверката на финансовото ви състояние може да изглежда като нещо, което може да почака. Но рутинната оценка на това къде се намирате може да ви бъде от полза днес и в бъдеще. Ето стъпките, които трябва да имате предвид.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

1. Разберете своите активи и пасиви

Активите, които притежавате, и дълговете или пасивите, които имате, определят нетната ви стойност. Активите могат да включват пари в брой, спестявания, акции, облигации, пенсионни сметки, недвижимо имущество и всичко друго ценно като коли или колекционерски предмети. Задълженията могат да включват ипотека, студентски заеми, заеми за автомобили, дължими сметки и дълг по кредитна карта. Помислете за изчисляване на нетната си стойност годишно, като добавите стойността на всички вашите активи и изваждане на вашите пасиви. Това може да ви помогне да следите цялостната си финансова картина.

Съвет: Ако току-що сте завършили училище и имате много дългове по студентски заем за да продължите обучението си, може да имате отрицателна нетна стойност. Това не е непременно лошо. Това просто означава, че имате работа за вършене.

2. Оценете целите си

Веднъж годишно помислете за вашите краткосрочни, средносрочни и дългосрочни цели. Колко ще Ви струват? На път ли сте да ги посрещнете? Краткосрочните цели, като изплащане на сметка за кредитна карта, и средносрочните цели, включително спестяване за къща, може да се променят по-често. Може да решите да ги преоценявате на всеки три до шест месеца.

Съвет: Направете прости краткосрочни и дългосрочни цели на хартия или на вашия смартфон и редовно ги проверявайте и актуализирайте стратегията за постигане на всяка цел.

3. Управлявайте данъците си

Важно е да се уверите, че разполагате с достатъчно средства, за да платите данъчната си сметка много преди годишния краен срок (обикновено около края на април всяка година).

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

В повечето случаи вашият работодател удържа данъци от вашата заплата, въпреки че удържаната сума често ще се различава от това, което в крайна сметка дължите. Ако обаче сте самостоятелно заето лице, вероятно ще трябва да плащате приблизителна сума на данъка, обикновено на тримесечна база. Неизвършването на прогнозни данъчни плащания, когато се изисква, може да доведе до санкции.

Съвет: Всяка есен, когато все още имате време да направите корекции преди края на годината, помислете дали да проверите сумата, която сте заделили за данъци, спрямо миналогодишната данъчна декларация.

4. Определете дали имате правилната застраховка

Приблизително веднъж годишно е важно да прецените вида и размера на застраховката, от която се нуждаете. Ако наемате дома си, може да помислите за застраховка на наемателите, за да защитите вещите си. Когато купувате жилище, имате нужда от застраховка на собствениците. Вашата полица трябва да покрива това, което би ви струвало възстановяването на вашия дом - което често е повече от номиналната стойност на вашия дом - както и текущата цена за подмяна на вашите домакински артикули.

Съвет: Може да помислите за застраховка живот, която в случай на вашата смърт ще ви изплати пари в брой, за да компенсира загубата на доходите ви.

Дългосрочно планиране и растеж на активите

Може да се почувствате претоварени, когато мислите за финансите си след няколко години. Отговорността за ипотека, дълг по кредитна карта и личен заем може да изглежда неуправляема заедно. Ключът към преодоляването на това усещане е да ви подготви много преди да възникне необходимостта.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Дългосрочна финансова цел е нещо, което искате да изпълните във връзка с вашите финанси в далечното бъдеще – например цел, която трябва да бъде постигната след 5 или повече години.

Например, можете да създадете паричен фонд за спешни случаи. Това е краткосрочна финансова цел - задача, която трябва да бъде изпълнена за 1 година или по-малко.

Дългосрочните финансови цели се отнасят за големи житейски събития и може да отнеме пет или повече години за постигане. Този раздел разглежда как да си поставите дългосрочна финансова цел на всеки етап от живота си и предоставя осезаеми примери за финансови цели, които да вдъхновят вашето планиране.

Вашите двадесет години представляват уникално време във вашето финансово пътуване, като много хора започват с празна финансова страница. Да знаеш откъде да започнеш може да бъде предизвикателство, но това време в живота ти има силата да постави сцената за десетилетия напред.

Ето силен списък с примери за дългосрочни финансови цели, които да вземете предвид при усилията си за финансово планиране.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

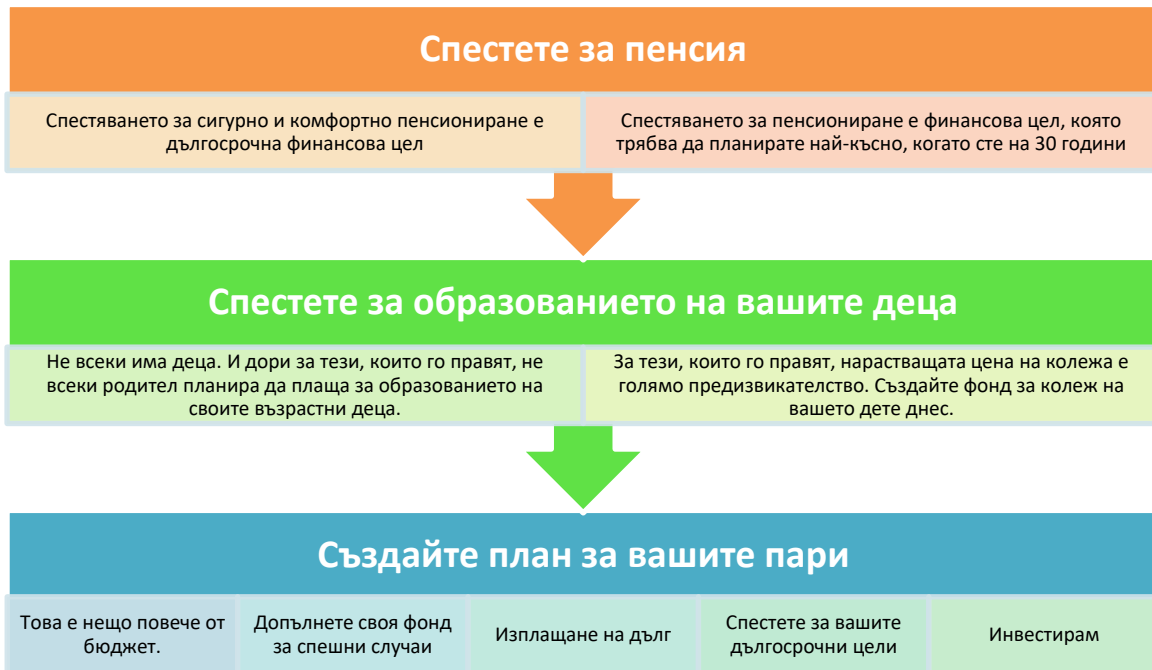
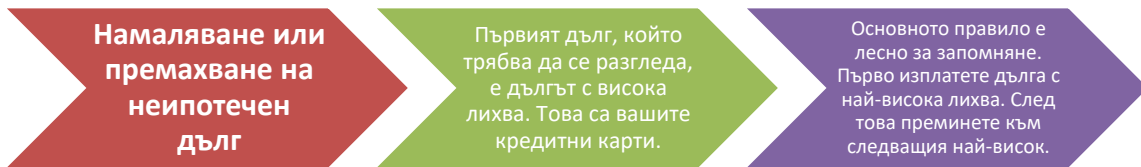

Оптимизирайте
финансите за
вашия дом

Купуването на жилище в район, който желаете, може да бъде добра финансова цел. Но първо трябва да спестите за авансово плащане.

Поставете си дългосрочна финансова цел за намиране на вашия достъпен мечтан дом и планирайте покупката.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Подобно на други цели, тези, които включват финанси, трябва да бъдат **конкретни, измерими, постижими, уместни и ограничени във времето (т.е. SMART)**. Фокусирайки се върху обвързания с времето аспект, важно е да определите дата, когато искате да постигнете определена цел.

Опитайте се да отговорите на тези въпроси:

Какво точно трябва да се постигне?

Кой трябва да участва?

Защо е важно да постигнем целта?

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Колкото повече подробности за целта можете да документирате, толкова по-добре. Защото ще става все по-ясно какво точно искате да постигнете.

Поставянето на дългосрочни цели и предприемането на проактивен подход е чудесна стъпка към осигуряване на бъдещия начин на живот, който искате да живеете. Потенциалът за инциденти и неочакваното обаче винаги съществува, застрашавайки способността ви да постигнете дългосрочни финансови цели.

Когато поставяте целите си, помислете за различни предпазни мерки за защита срещу рисковете, като например застраховка живот или инвалидност. Създаването на план за имоти със завещание или доверие може също да помогне за постигането на вашите дългосрочни финансови цели в най-лошия сценарий, като осигури семейството ви.

Запомнете: Направете финансовите си цели в живота измерими.

За да направите това, отговорете на следното: каква информация ще използвате, за да измерите напредъка си по пътя към целта. И да се измери дали целта е постигната?

За щастие, дългосрочните финансови цели обикновено са лесни за измерване. Така че, направете своя измерим.

Сега помислете за постигане на цели в 3 стъпки. Тези стъпки са планиране, действие и наблюдение.

- **Създайте писмен план за действие.** Детайлизирането на план може да не е необходимо за по-краткосрочни цели. Зависи от вида на финансовата цел и сложността на финансовата цел. Планът за действие не е нищо повече от подробни стъпки, необходими за постигане на вашата цел. Още веднъж, точно както при създаването на SMART финансова цел, запишете своя план за действие.

Сега е време да действате. Разработете своя план за действие.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Работен лист за SMART цели

(може да бъде попълнен от наставявания с подкрепата на ментора)

Специфични: *Какво точно искате да постигнете като цели?*

Измерими: *Как ще разберете дали сте постигнали тези цели?*

Постижими: *Реалистично ли е постигането на тези цели с усилия и ангажираност? Имате ли ресурси за постигане на тези цели? Ако не, как ще ги постигнете?*

Подходящи: *Защо тези цели са толкова важни за Вас?*

Базиран в времето: *Кога очаквате да постигнете тези цели?*

Тези цели са подходящи, защото:

Ползите от постигането на тези цели са:

Нека да действаме!

Потенциални проблеми

Потенциални решения

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

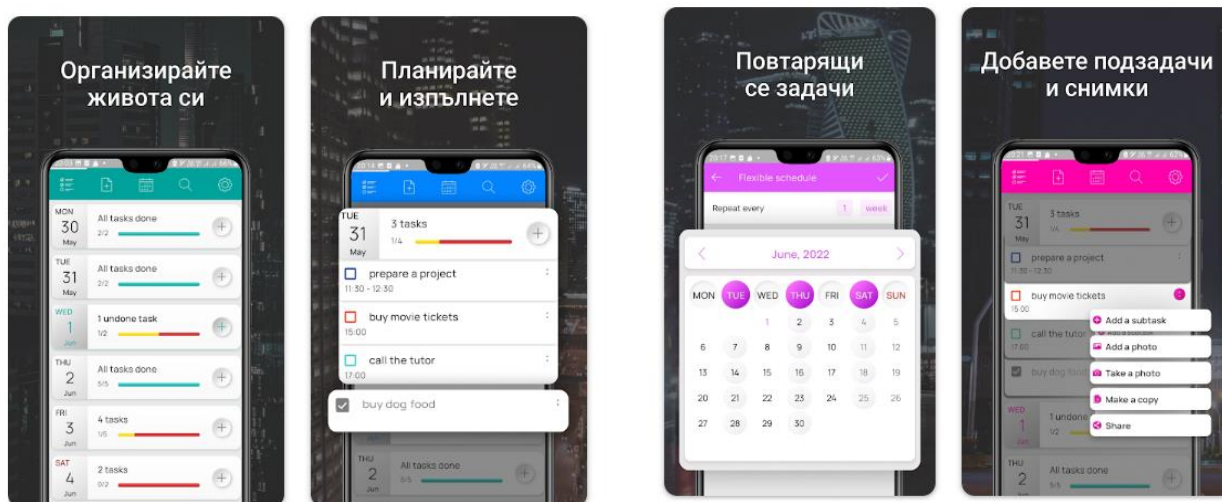

Съфинансирано от
Европейския съюз

След това наблюдавайте напредъка си - вашите SMART финансови цели трябва да бъдат измерими и ограничени във времето. Така че измервайте напредъка си толкова често, колкото е необходимо. За дългосрочни финансови цели има смисъл да оценявате напредъка си веднъж или може би два пъти годишно.

<https://play.google.com/store/apps/details?id=com.weekly.app>

Това може да бъде Ваш личен асистент и личен асистент на наставлявания за организиране на ежедневни задачи и работни задачи.

Превърнете ежедневните си задачи в игра с интелигентен дигитален планер. Организирайте личен списък със задачи или създайте бизнес в удобен за Вас формат. Подобрявайте резултатите всеки ден, като проследявате напредъка и достигате нови нива на продуктивност.

Добре. Стигнахте дотук. И е време да приключим.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Покрихме много информация. Така че сега е време да започнете да определяте и работите върху план за действие към вашите дългосрочни финансови цели.

Отпечатайте и опитайте следното упражнение:

КРАТКОСРОЧНИ ЦЕЛИ	СРЕДНОСРОЧНИ ЦЕЛИ	ДЪЛГОСРОЧНИ ЦЕЛИ
Какво искам да постигна тази година?	Какво искам да постигна през следващите пет години?	Какво искам да постигна след 10 години?
1. Създайте фонд за спешни случаи.	1. Изплатете дългове по кредитна карта с висока лихва.	1. Спестете за първоначална вноска за къща.
2.	2.	2.
3.	3.	3.
4.	4.	4.
5.	5.	5.
...	...	...

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Раздел 3. Дълг/кредит

Съображения преди кандидатстване за дълг / кредит

Отговорното вземане на заеми може да ви помогне да изградите добра кредитна история. Използването на кредит за харчене извън възможностите ви обаче може да ви причини финансови проблеми.

Задайте си следните въпроси, преди да вземете заем или кредитна линия:

- *Колко искате да заемете?*
- *Колко можете да си позволите?*
- *Имате ли нужда от парите сега или разходите могат да изчакат, докато спестите за тях?*
- *Колко ще можете да връщате всеки месец?*
- *Ще можете ли да си позволите плащанията, когато лихвените проценти се покачат?*
- *Какво се случва, ако пропуснете плащане?*
- *Имате ли нужда от застраховка на кредита?*

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Каква е разликата между добър дълг и лош дълг?

Добрият дълг е инвестиция в нещо, което създава стойност или произвежда повече богатство в дългосрочен план.

Примерите за добър дълг могат да включват:

- заем за ремонт на дома, който може да увеличи стойността на вашия дом
- студентски заем, който може да ви помогне да си намерите работа с по-висок доход.

Лошият дълг е вземане на заем, за да се купи нещо, чиято стойност пада или което не можете да изплатите навреме и изцяло, като по този начин поемате такси за лихви и повече дългове.

Примерите могат да включват:

- задлъжняване за почивка
- купуване на скъпа вечеря с кредитната ви карта, като знаете, че не можете да я върнете до края на периода на фактуриране

Може да се окаже, че плащате за тези покупки дълго след като сте се насладили на празника или вечерята.

Какво се случва с вашите плащания по кредита, ако лихвените проценти се покачат?

Ако вашият заем или кредитна линия има променлив лихвен процент, месечните ви плащания може да се увеличат, ако лихвените проценти се покачат.

Какво можеш да правиш?

- Научете как да управлявате парите си, когато лихвите се повишават.
- Преглед на вашия договор за кредит или заем
- Прочетете внимателно условията на договора за кредит или заем.
- Разгледайте внимателно лихвите и таксите. Може да успеете да договорите лихвения процент и условията на споразумението.
- Попитайте кредитора си за всичко, което не разбирате.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Кредиторите трябва да получат вашето съгласие, преди да добавят услуги към:

- вашият заем
- вашата кредитна линия
- вашата кредитна карта.

За да намерите лош кредитен заем, ще трябва да знаете финансовото си състояние и да отделите време за сравняване на поне трима заемодатели — за предпочитане повече. Заемите за лоши кредити се предлагат предимно от онлайн заемодатели, въпреки че има някои кредитни съюзи, които предлагат алтернативен вариант с

Лошите кредити далеч не са единствената ви възможност. Има няколко алтернативи, ако имате лоша кредитна история. Може да се сблъскате с по-високи ставки, ако изберете кредитна карта или заем за собствен капитал, и те имат различни рискове, които трябва да имате предвид. И докато помощта от приятели и семейство може да не идва с високи проценти, тя има своите недостатъци, които трябва да сте наясно.

В допълнение към тях, помислете за кредитни консултации. Може да ви помогне да управлявате финансите си, да преговаряте с кредитори и да подобрите ситуацията си за бъдещи заеми.

За чести малки разходи може да искате да сравните кредитните карти за лош кредит. Те ви дават много повече гъвкавост от заема, могат да ви помогнат да изградите кредита си и може да ви дадат достъп до предимства като бонуси за връщане на пари.

Вашите приятели и семейство може да са в състояние и желание да ви помогнат, когато сте изправени пред сметка или финансова неуспех. Бъдете ясни относно способността си да изплащате, бъдете готови да плащате лихва и опишете всичко в писмен вид. В крайна сметка това може да представлява опасност за връзката ви, така че бъдете откровени с любимия човек и не спирайте да плащате.

Избор на продукти и свързани рискове

Заемите до заплата стават все по-популярни с течение на времето, най-вече поради тяхната достъпност. Независимо дали имате трудов договор или не толкова добра кредитна история, всеки може да кандидатства и има шанс да бъде одобрен. Преди да вземете пари назаем обаче, трябва да обмислите възможността да ги върнете навреме.

Понякога се оказваме в ситуация, в която трябва да реагираме спешно – независимо дали става въпрос за спешен ремонт на кола преди планирана ваканция, неочакван ремонт у дома или празнично събитие. Когато поводът е неочакван, ние не винаги можем да покрием тези извънредни разходи. За да не се налага да отлагаме неотложни задължения, можем да разчитаме на бърз кредит.

Изисквания:

- Попълнете формуляра за кандидатстване ;
- При бърз кредит не е необходимо да доказвате доходи ;
- сами определяте броя на вашите вноски ;
- Вие избирате датата, на която да платите вноските си ;
- Можете да изберете специален продукт, който отговаря на вашите нужди - кредит на месечни вноски, кредит на двуседмични вноски, кредит до заплата и др.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Възможността да изберете продукта, който е подходящ за вас, не е за подценяване. Почти всички фирми за бързи кредити имат възможност за кредитиране изцяло онлайн. Това не е случайно, тъй като **тегленето на кредит изцяло онлайн има много предимства**.

Някои от тях са:

- Не е нужно да ходите до офис само за да попълните няколко документа;
- Имате възможност и време да проверите коя фирма какви условия предлага и да направите информиран избор;
- Имате спокойствие да се запознаете с документите, които получавате и които ще трябва да подпишете;
- Възможност за кандидатстване по всяко време на денонощието ;

Имам ли нужда от поръчител при теглене на онлайн кредит?

Различните компании предлагат различни условия. Важно е да четете внимателно, защото има фирми с нелоялни практики, които не споменават, че има условие за поръчител и ви представят по-ниски цени и лихви, а в договора е описано, че има задължително изискване за такъв и ако не осигурите до няколко дни лице, което отговаря за заема с вас, цената се променя забележимо.

Управление на дългове, предоговаряне и овърдрафт

Управление на дълга

Доброто управление на дълга е от решаващо значение за поддържане на финансовото здраве и стабилност. Това включва проследяване и контролиране на вашите дългове, осигуряване на навременни плащания и вземане на информирани решения за заемане и погасяване. Ефективното управление на дълга може да предотврати такси за закъснение, високи лихвени разходи и увреждане на кредитния ви рейтинг. Освен това осигурява спокойствие, знаейки, че финансовите ви задължения са под контрол.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Доброто управление на дълга може да отвори врати за бъдещи възможности. Силната кредитна история може да доведе до по-добри лихвени проценти по заеми и кредитни карти, потенциално да ви спести хиляди долари с течение на времето.

Една от най-простите, но най-ефективни стратегии за управление на дълга е да плащате сметките си веднага щом пристигнат. Това намалява риска от забравяне на плащане и начисляване на такси за закъснение или лихви.

Независимо от вашата стратегия за изплащане на дълга, винаги правете поне минималното плащане по всичките си дългове всеки месец. Ако не го направите, това може да доведе до такси за закъснение, повишени лихвени проценти и отрицателно въздействие върху кредитния ви рейтинг. Дори ако не можете да изплатите дълга си изцяло, извършването на минимално плащане показва на заемодателите, че сте се ангажирали да изпълните финансовите си задължения.

Не забравяйте, че минималното плащане е точно това – минимумът . Въпреки че извършването само на минимално плащане ще поддържа акаунта ви в добро състояние, то няма да помогне много за намаляване на основния дълг.

Преди да можете ефективно да управлявате дълга си, важно е да имате ясна представа за финансовите си задължения. Започнете, като създадете преглед на всичко, което дължите. Това включва изброяване на всички ваши дългове, като салда по кредитни карти, студентски заеми, ипотечи, заеми за автомобили и всякакви други непогасени заеми.

За всеки дълг отбележете непогасеното салдо, лихвения процент, минималното плащане и датата на падежа. Този изчерпателен преглед ще ви предостави моментна снимка на вашето финансово състояние и ще ви помогне да приоритизирате усилията си за изплащане на дълга.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Изграждането на спешен фонд е важна стъпка в управлението на дълга. Животът е пълен с неочаквани разходи, като медицински сметки, ремонт на кола или внезапна загуба на работа. Без спешен фонд може да сте принудени да разчитате на кредитни карти или заеми, за да покриете тези разходи, което води до допълнителен дълг.

Стремете се да спестите разходи за живот от три до шест месеца в леснодостъпен фонд за спешни случаи. Започнете, като заделяте малка част от доходите си всеки месец и постепенно увеличавайте спестяванията си с течение на времето.

Когато управлявате дълга си, е изключително важно да плащате това, което наистина можете да си позволите, а не само минималните плащания. Докато минималните плащания поддържат доброто състояние на вашите сметки, те често покриват само лихвите, оставяйки главницата незасегната.

Ако в миналото сте имали дългови проблеми, които са се отразили негативно на кредитния ви рейтинг, важно е да предприемете стъпки за възстановяване на кредита си.

Ето някои стратегии, които да обмислите:

- Плащане на навреме
- Усвояването на кредита
- Ограничете новите заявления за кредит
- Използвайте обезпечени кредитни карти или кредитни заеми

Предоговаряне

Предоговарянето е свързано с това как да рефинансирате личен заем. Преди да рефинансирате личен заем, изчислете колко ще струва. *Например, ако вашият съществуващ заем има неустойка за предсрочно изплащане за предсрочното му изплащане и вашият рефинансиран заем ще изисква такса за откриване, разходите могат да се натрупат бързо.*

Също така ще искате да прегледате кредита си, за да видите дали вероятно отговаряте на изискванията за нов личен заем с конкурентни условия.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Има два често срещани начина за рефинансиране на вашия дълг: лични заеми и карти за прехвърляне на баланс .

Личните заеми могат да предложат по-големи лимити за заемане от кредитна карта, така че вземането на един е обичайна техника за комбиниране на множество дългове наведнъж. Личните заеми също имат структуриран план за плащане с едно фиксирано плащане всеки месец.

Също така ще искате да сравните офертите си със съществуващия си дълг и да решите дали рефинансирането има смисъл за вас. Уверете се, че разбирате точно колко ще ви струва вашият наскоро рефинансиран заем, включително лихви, такси за откриване, прогнозно месечно плащане и всякакви други разходи.

Плюсове и минуси на рефинансиране на личен заем

ЗА	ПРОТИВ
По-ниски лихвени проценти : В зависимост от вашия кредитен и финансов профил, заемотателя и пазарните условия можете да получите по-нисък процент.	Допълнителни такси : Вземането на нов заем може да бъде свързано с допълнителни такси, като такса за откриване. Може също да бъдете санкциониран за предсрочно погасяване на първоначалния ви заем.
Изгодни условия на заема : Може да успеете да намерите по-дълъг срок на заема с по-ниска месечна вноска или по-кратък срок на заема с по-ниска платена лихва като цяло.	По-високи лихвени разходи : Ако се борите да извършвате плащания по заема си, може да намерите за полезно да рефинансирате и да получите по-ниска месечна вноска. Удължаването на срока обаче може да означава, че ще плащате повече лихви с течение на времето.
Фиксирани лихвени проценти : Преминаването от дълг с променлив лихвен процент към заем с фиксиран лихвен процент ви позволява да планирате бюджета си около фиксирана месечна вноска.	Трябва да отговаряте на изискванията : Ако имате финансови затруднения, отговарянето на условията за нов заем може да е трудно.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Когато поискате предоговаряне на личен заем, можете да поискате да намалите месечната си вноска, лихвения процент или главницата, или комбинация от трите. Правейки заема си по-достъпен за вас, вашият заемодател се надява да намали шансовете ви да просрочите плащанията по дълга. Заемодателите обаче нямат задължение да предоговарят вашия заем и може да не го обмислят, освен ако не докажете някои смекчаващи обстоятелства, които ви пречат да платите. Промяната на съществуващ заем обикновено не включва такси и можете да подадете няколко заявки. Въпреки това, всеки кредитор ще има свои собствени критерии за допустимост, когато обмисля кредитополучатели за модификация на заема, включително отговаряне на минимален кредитен рейтинг и месечен доход. Не всеки ще се класира. По същия начин може да успеете да договорите по-нисък лихвен процент по кредитната си карта, особено по сметки, които сте имали от няколко години. Можете да опитате да използвате хронологията на плащанията и кредитния си рейтинг.

Овърдрафт

Овърдрафтът ви позволява да вземете пари назаем чрез текущата си сметка, като изтеглите повече пари, отколкото имате в сметката – с други думи, ставате „овърдрафт“. Обикновено има такса за това. Можете да поискате от банката си овърдрафт – или те може просто да ви го дадат – но не забравяйте, че овърдрафтът е вид заем. Ако трябва да заемете пари, може да има по-евтини начини да го направите. Важно е винаги да намирате най-евтиния начин за вземане на заем.

Видове овърдрафт :

- **Разрешени овърдрафти:** уреждат се предварително, така че са известни също като „уредени“ овърдрафти. Съгласявате лимит с вашата банка и можете да харчите пари до този лимит.
- **Неоторизирани овърдрафти:** те са известни също като „непланирани“ или „неуредени“ овърдрафти и се случват, когато харчите повече, отколкото имате в банковата си сметка, без да сте се съгласили предварително. Това включва

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

надхвърляне на лимита на разрешен овърдрафт. Овърдрафтите могат да бъдат полезни за някои хора. Те могат да ви помогнат да избегнете такси за отхвърлени или върнати плащания. Това се случва, когато се опитате да извършите плащане , но в сметката ви няма достатъчно пари. Но овърдрафтите трябва да се използват само при спешни случаи или като краткосрочен вариант.

МОДУЛ 3 УПРАВЛЕНИЕ НА ФИНАНСОВИЯ РИСК И ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ НА ИЗМАМИ

Раздел 1 Управление на финансовия риск

Финансовият риск приема различни форми, включително инвестиране, вземане на заеми и други видове като нестабилност, инфлация и лихвен риск. Знанието как да бюджетирате и управлявате парите може да осигури стабилна финансова основа за минимизиране на финансовия риск. Самообучението е начин за минимизиране на финансовия риск, когато инвестирате или управлявате пари като млад човек.

Финансовият риск се отнася до несигурността от загуба на пари, обикновено чрез инвестиции или управление на бизнес. *„Финансовият риск може да бъде идентифициран чрез анализиране на всяка потенциална заплаха, която може да причини загуба на стойност“*, казва Кори Мур, CFP, основател на Moore Financial Planning LLC в Оклахома Сити.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Финансовият риск при инвестиране се отнася до възможността за загуба на пари при използване на пари за закупуване на активи. Въпреки че надеждата е да увеличите средствата си, има ниво на риск, при което можете да загубите част или всичките си пари вместо това.

Финансов риск при вземане на заеми

Финансовият риск при вземането на заеми се отнася до несигурността от невъзможността да изплатите дълг като заем за кола, кредитна карта или студентски заем. Ако закъснеете или просрочите плащанията, може да получите такси за забавяне, лихви и неустойки. Можете дори да загубите актива, като например кола. И щетите за вашия кредит може да отнеме години за отстраняване.

Финансов риск в реалния свят

Финансовият риск е възможност в много случаи, която засяга всички, дори и тийнейджърите.

Примерите включват:

- Натрупвате дълг по кредитна карта и нямате пари да го изплатите
- Теглене на студентски заем, но неизвършване на плащания
- Заемане на пари на приятел, който не ги връща
- Купуване на акции в популярна компания, след което загуба на тези пари, когато компанията подаде молба за банкрут

Източници и управление на риска

Няколко вида финансови рискове могат да повлияят на начина, по който младежите харчат и инвестират парите си:

- **Риск от променливост** - Този тип риск често се отнася до акции, чиито цени могат да се покачат и да паднат драстично в кратък срок.
- **Инфлационен риск** - Този риск се отнася до стойността на вашите пари и как тя може да се промени в бъдеще.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- **Лихвен риск** - При заема за кола лихвеният процент може да падне до 3,5%, след като подпишете договора си за заем. Това означава, че плащате повече лихва по заема за кола, отколкото ако сте чакали по-ниски лихви.

Като се образовате и оцените тези рискове, можете да увеличите финансите си, без да понасяте загуби.

Източник от: Yadnya Academy Pvt Ltd.

Можете да управлявате риска по четири начина, както е описано по-долу:

1. Поемане на риск

Както подсказва самото име, човек трябва да поеме риска, свързан с различни аспекти и обекти на живота. Коего, ако не се погрижи, може да доведе до финансови загуби. Следователно, за да се предпазите и избегнете финансовите загуби, първо трябва да изброите възможните свързани рискове.

Пример: Наличието на животозастрахователно покритие или здравна застраховка би било средство за защита за вас в случай на несигурна ситуация като увреждане, смърт и др.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Това означава, че ако възникне такъв невидим и злополучен риск, в такъв случай ще сте готови с предприетото от вас лекарство. Така че не е нужно да плащате пълната стойност на такава загуба от собствените си активи, защото това ще се отрази неблагоприятно на постигането на вашите финансови цели.

2. Избягвайте риска

Избягването на риска може да не е лесно, но това е един от начините за намаляване на разходите за управление на риска по този начин. Избягването на риска може да намали финансовата цена на риска, поради което застрахователните премии са по-ниски за лица и предприятия, които предприемат мерки за намаляване на риска.

Пример: Автомобилните застрахователни премии са по-ниски за шофьори с добри шофьорски досиета (без злополуки и без посочени нарушения на законите за шофиране).

3. Споделете риска

Споделянето на риска разпределя цената на риска между участниците в споделянето на риска.

Пример: В домакинство, в което има двама печелещи, семейният доход може да бъде намален в случай, че единият загуби работата си или е загубил малко пари, поне в такъв случай не са загубени всички пари/доход. Това означава, че поне до известна степен рискът може да бъде споделен и коригиран с печелещия член на семейството.

4. Трансферен риск

И накрая, за тези, които не могат да понесат никакъв финансов риск, рискът може да бъде прехвърлен на някой друг, обикновено застрахователна компания, която поема пълната отговорност за него. Разбира се, този метод за управление на риска има най-високи премийни разходи. Застрахователят, т.е. застрахователната компания, ще плати разходите за загуба на застрахования, като се има предвид такса, наречена премия, която обикновено е много малка част от обезщетенията, които трябва да бъдат платени.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Застраховането работи, защото застрахователят може да определи математическата вероятност за възникване на риск и заложения финансов риск.

Пример: Всеки, който притежава автомобил, знае, че той или тя трябва да има автомобилна застраховка, за да покрие риска от щети на някой друг.

Въпреки това, с много години статистика за разходите за автомобилни щети, застрахователите, т.е. застрахователните компании, са в състояние да определят размера на необходимата премия, за да осигурят ползите за застраховане на собствениците на автомобили. Използвайки същите принципи, човек може да закупи застраховката за минимизиране на финансовите загуби поради злополука, болест, увреждане и дори смърт. Целта на застраховането е да осигури финансово облекчение от катастрофални загуби. Парите от много хора се обединяват, за да платят загубите, понесени от малцина.

Застраховки

Застраховката е форма на управление на риска, която прехвърля вашия риск на трета страна, като застрахователна компания. Има много видове застрахователни полици, които трябва да имате предвид. Този раздел се фокусира върху застраховката на собственика на жилище и автомобилната застраховка.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Може също така да помислите за получаване на: застраховка живот, която осигурява на семейството ви пари, ако умрете в ранна възраст; и здравна застраховка, която се предлага от много работодатели и ви осигурява покритие, ако се разболеете или нараните.

Отделете малко време, за да разберете какво е налично за вас и от какво наистина се нуждаете.

Ето няколко последни неща, които трябва да знаете по отношение на застрахователните полици:

- Вашето самоучастие е колко трябва да платите, преди застрахователната компания да плати нещо.
- Вашата премия е сумата, която плащате годишно или месечно на застрахователната компания.

Застраховка на собственика на жилище

Има редица различни застрахователни планове за собствениците на жилища, които покриват вашия дом и съдържанието му срещу повреда и кражба, както и вас, собственика, срещу лична отговорност, ако някой бъде наранен, докато е във вашия имот. Някои планове покриват щети, причинени от земетресения и наводнения, така че в зависимост от това къде живеете може да искате да закупите допълнителен застрахователен план. Цената на застраховката се определя от вероятността от бедствия там, където живеете; от какво е направена къщата ви ; нива на престъпност; размера и състоянието на къщата ви; и близостта ви до пожарни хидранти и пожарна.

Дори ако не планирате да притежавате дом през следващите няколко години, трябва да помислите за закупуване на застраховка на наемателя. Това застрахова вашите лични вещи, като дрехи, електроника и мебели.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Автомобилна застраховка

Автомобилната застраховка се изисква във всяка страна в Европейския съюз, както и в Турция. Цената, която плащате, ще се промени в зависимост от редица фактори, включително: стойността на вашия автомобил; къде живееш; колко карате колата си; твоята възраст; твоят пол; и вашето шофьорско досие. Вземете предвид тези фактори, когато купувате кола, и се уверете, че шофирате безопасно!

Редовната автомобилна застраховка може да включва:

- **Отговорност:** Това ви защитава, ако неволно причините телесна повреда или имуществени щети на трета страна.
- **Сблъсък:** Това покрива щети по вашето превозно средство, ако ударите друго превозно средство или предмет.
- **Изчерпателност:** Това покритие ви предпазва от щети, причинени от „пожар, вятър, градушка, наводнение, вандализъм или кражба“.
- **Медицинско покритие:** Плаща медицински разходи за наранявания, причинени при злополука.
- **Защита при лични наранявания:** Заплаща медицинските разходи на застрахования водач за наранявания, причинени при злополука.
- **Незастрахован автомобилист:** Това покритие плаща за щети на вашия автомобил, причинени от шофьор без застраховка „Гражданска отговорност“ (което означава, че той няма застраховка, за да плати вашите щети).
- **Недостатъчно застрахован автомобилист:** Това покритие плаща за щети на вашия автомобил, причинени от водач с твърде ниска застраховка "Гражданска отговорност".
- **Възстановяване на разходите за наем (по избор) :** Ако колата ви е повредена при злополука, вашата застраховка ще ви предостави надбавка за плащане на кола под наем.

Не всички от тези елементи са необходими и има различни нива на покритие за всеки. Различните доставчици имат различни изисквания, така че се уверете, че знаете какви са

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

изискванията там, където живеете. Също така е важно да отделите време за сравняване на доставчиците на застраховки; може да си спестите много пари.

Раздел 2 Предотвратяване на измами

Вие като млад човек в днешно време може да се сблъскате с рискове да станете жертва на престъпление – или несъзнателни извършители на престъпление – каквито предишните поколения не биха могли да си представят. Обемът на личната информация, която споделяте за себе си – чрез уебсайтове, социални медии и приложения – е безпрецедентен, както и нарастващата сложност на онези престъпници, които работят, за да се възползват от тази информация. Също така безпрецедентна е технологията, достъпна за младите хора не само да станат жертва на финансови престъпления, но и да бъдат изкушени да ги извършат.

Има широк спектър от онлайн поведение, към което трябва да сте по-внимателни. Трябва да знаете как изглежда добрата киберзащита и защита на самоличността, тъй като това, което правите и споделяте онлайн, може да даде възможност на престъпник да се представя за вас, което потенциално съсипе цифровия ви живот. Също така се нуждаете от ясно разбиране защо някой може да ви вербува да действате като муле за

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

пари (муле за пари е човек, който прехвърля откраднати пари, обикновено през собствената си банкова сметка, от името на други.).

Видове измами

1. Измами в социалните медии

Социалните медии са основна територия за интернет базирани измами, насочени към тийнейджъри. Сред измамите, общи за социалните медии са тези, включващи кражба на самоличност. Основните сред тях са анкети или състезания, които изискват лична информация и catfishing, при които измамникът се представя за човек, който не е, и се сприятелява с жертвата, възнамерявайки да вземе пари, лична информация или повече. Въпреки че това са най-често срещаните измами в социалните медии, на тези платформи се появяват много други измамни дейности, включително повечето от останалите измами.

2. Измами при онлайн пазаруване

Както отбелязахме и предишния модул, Вие като тийнейджъри и хора на хилядолетието също много харчите онлайн за скъпи стоки. Често сте подмамани във фалшиви уебсайтове, които вземат парите ви и не ви продават нищо, примамили са ви да предоставите лична информация, използвана за целите на кражба на самоличност или подмамани да щракнете върху връзки и да изтеглите зловреден софтуер. Намирането на най-новия iPhone, дизайнерска чанта или най-новите слушалки за малка част от цената на дребно може да звучи твърде добре, за да е истина. За съжаление, това е точно това: твърде хубаво, за да е истина. Когато са платени, онлайн стоките на изгодни цени рядко пристигат.

Друга версия на тази измама включва копия или фалшиви продукти, които се представят за истинска сделка. Някога провинцията на сенчести продавачи от задните улици от багажника на колата, онлайн фалшивите продажби намериха нов дом, а в търсещите изгодни тийнейджъри нови жертви.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Подобно на много възрастни, тийнейджърите често могат да бъдат толкова смутени от това, че са били измамани, че няма да кажат на родителите си или на властите, така че много от тези измами остават недокладвани.

3. Кражба на самоличност

Тази измама заслужава специално внимание, защото е една от най-разпространените, а също и защото социалните медии са само една онлайн област, където се появява. Други включват уебсайтове, имейли, приложения за съобщения и изскачащи прозорци. Вие като млад човек не винаги осъзнавате, че предавате лични данни, които могат да бъдат използвани за кражба на самоличност. Всяко онлайн взаимодействие, което изисква лична информация, може да бъде операция за кражба на самоличност. Това включва:

- Фалшиви възможности за работа
- Фалшиви заявления за кредитни карти, стипендии и помощи и студентски заеми

4. Състезания за умения или таланти

По-новите измами включват състезания, базирани на умения, в които тийнейджърите са приканвани да участват с произведения на изкуството, музикални композиции или творческо писане, за да спечелят пари и, което е по-важно, слава. Тези измами могат или не могат да изискват входна такса, а ако тийнейджърът спечели, още повече пари.

5. Измами със стипендии и субсидии

Тъй като разходите за колеж се увеличават и младите хора (и техните родители) се тревожат за финансирането на висшето образование, скептицизмът относно непоисканите стипендии и офертите за безвъзмездни средства може да не е толкова силен, колкото би трябвало да бъде. Целта на тези измами може да е обикновена кражба на самоличност или може да е по-директен опит за таксуване за така наречената частна информация относно стипендии или безплатни пари, за които обществеността не знае, че съществуват. Тези фалшиви оферти понякога гарантират, че ще получите парите си обратно, ако не получите стипендията; специални стипендии срещу заплащане; и дори непотърсени стипендии, достъпни само чрез специален фонд, до който можете да получите достъп, като — познахте — заплатите такса.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

6. Измами с опрощаване на дълг на студентски заем

Измамническите компании често имат имена, които карат да изглежда, че са свързани с правителството. Истинското опрощаване на студентски заем обаче се прилага само за федерални студентски заеми и не включва такси. В допълнение към обещанията за прошка, някои измамници обещаваат консолидационни заеми, които също изглеждат от правителството. Всъщност това са частни заеми, които изискват високи такси само за кандидатстване. Законната консолидация на студентски заем не изисква такса.

7. Онлайн търгове

Установено е, че измамните на търговете са насочени към нищо неподозиращи тийнейджъри по различни начини. Една измама включва търг, който тийнейджърът печели за предмет, който не съществува или никога не пристига - въпреки че тийнейджърът е платил за него. Като алтернатива, когато нищо неподозиращо лице бъде насърчено да продаде вещи на търг, измамникът (представителят на аукционната къща) изисква от тийнейджъра да изпрати артикула предварително, преди плащането на купувача да пристигне или дори преди да бъдат направени оферти. Разбира се, средствата никога не пристигат, търгът никога не се случва и представителят изчезва.

8. Безплатни мобилни телефони

Всички тийнейджъри, които имат достъп до мобилни телефони, измамници се стичат в пространството с объркващи предложения за безплатни мелодии и тапети, които пристигат редовно. На терена липсва ясен език за факта, че тийнейджърът се е абонира за скъпа услуга с месечни такси, които могат да се натрупат бързо. Още по-лошо, таксите често идват с объркващи имена, които не изясняват целта на таксата.

9. Измами за отслабване

Знаем, че много тийнейджъри имат проблеми с образа на тялото. Въпреки че социалните медии получиха много внимание за ролята си в това, измамниците са еднакво виновни, защото те въоръжават несигурността и я използват, за да насърчат тийнейджърите да харчат пари за безполезни и понякога опасни продукти и услуги. Измамните включват всичко от така наречените „кет“ хапчета за отслабване до безплатни пробни оферти,

---

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

които водят до дългосрочни договори, фалшиви изображения в реклами и много други. Здравословното хранене и редовните упражнения са ключът към загубата на тегло, но измамниците обещават по-бързи и лесни резултати срещу заплащане.

10. Сигурност на уеб камерата

Друг вид измамна дейност, разширена от пандемията, е сигурността на уеб камерите. Уроците по Zoom или Teams, желанието от страна на тийнейджърите да се свързват със съученици, докато са под карантина, и общото желание да останат социално активни, доведоха до нарастващо използване на уеб камери и разбираема, но опасна липса на сигурност на уеб камерите. Измамната част от тази ситуация включва способността на хакерите да проникнат в уеб камери, които не са покрити или по друг начин деактивирани, и в резултат на това да събират информация и изображения, които могат да бъдат използвани за изнудване на тийнейджъри и техните родители.

Запомнете: не можете да се доверите на никого. Това е стар, но вечно важен житейски урок.

Тогава бихме искали да Ви посъветваме как да се предпазите от измамни практики:

- Инсталирайте антивирусен софтуер и го активирайте.
- Използвайте уникални пароли за всеки сайт, който посещавате.
- Не кликайте върху връзки от хора, които не познавате или на които не вярвате.
- Нежеланите съобщения или оферти винаги трябва да се третираат с голяма доза подозрение .
- Проверете онлайн отзивите, преди да посетите уебсайт.
- Не давайте лична информация, освен ако не знаете, че можете да се доверите на лицето, което я получава.
- Никога не плащайте, за да участвате в конкурс, да кандидатствате за стипендия или да си намерите работа.
- Научете какво представлява търсачката за обратно търсене и как да я използвате.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- Не се притеснявайте да кажете на родителите си или на доверен възрастен, ако смятате, че сте били измамен.

Друг важен вид измама е **catfishing** в интернет.

Catfishing е, когато някой използва изображения и информация, за да създаде нова самоличност онлайн. След това те използват тази самоличност, за да навредят на нечия репутация или да се сприятеляват с нещо неподозиращ човек, за да го измамат или още по-лошо. **Не поемайте риска да участвате в подобни практики!**

- **1** Киберпрестъпниците създават фалшива самоличност и фалшиви профили и имейли.
- **2** Киберпрестъпниците Ви изпращат съобщения като се представят за някой друг.
- **3** Киберпрестъпниците се опитват да Ви опознаят за да поискат лична информация, снимки или да им изпратите пари.

Ако някога сте се питали „*Залъгват ли ме?*“ отговорът не винаги изглежда очевиден. Това е особено вярно, ако този, с който имате работа, има подробен и реалистичен профил.

И така, какви са признаците на киберпрестъпник?

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Събрахме **10 предупредителни знака за киберпрестъпници онлайн**, за които да внимавате.

1. Те избягват видео разговори

Ако винаги отказват обажданията ви, може да са фалшиви лица. Те са склонни да избягват общуването на живо, защото няма да могат да скрият самоличността си. За да избегнат това, те могат да измислят извинения, вариращи от фалшиви заболявания до фалшиви планове за пътуване. Ако това поведение продължи, вероятно човекът лъже и се страхува да не бъде хванат.

2. Те нямат много последователи или приятели

Един предупредителен знак за фалшива самоличност е ако има много малко последователи или приятели в социалните медии. Киберпрестъпникът може умишлено да избягва взаимодействието с множество хора, тъй като всеки допълнителен приятел или последовател може да бъде още един шанс да бъдете хванати. Киберпрестъпниците са склонни да поддържат социалния си кръг малък.

3. Те избягват да се срещат лично

Поканата за лична среща е най-лошият кошмар на киберпрестъпника. Поради това много от тях ще се насочат към хора извън техния географски регион. Ако човекът, с когото говорите, е казал, че е във вашия район и все още отказва да се срещне, той може да лъже, за да прикрие самоличността си.

4. Искат ви пари

Друг често срещан признак за схема на измама е ако ви искат пари или подаръци. В някои ситуации киберпрестъпникът може да ви помоли да му помогнете да заплати пътуването му, за да може да дойде да ви види. Във всеки случай никога не изпращайте пари на никого, чиято самоличност не можете да потвърдите.

5. Имат нов профил

Ако акаунтът им в социалните медии изглежда пряко направен, може да е фалшива самоличност. Много киберпрестъпници често създават нови профили, за да ловят други

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

хора и да избегнат улавянето им. За да сте в безопасност, винаги следете колко дълго профилът е бил активен.

6. Използват откраднати снимки

Един от най-големите показатели за сом е използването на откраднати снимки. Тези снимки може да са стокови изображения, снимки на модел или профилни снимки от други акаунти. Можете да използвате инструмент за обратно търсене на изображения, за да видите дали изображението е взето от някой друг.

7. Те искат изрично съдържание

Ако бъдете помолени да изпратите изрични видеоклипове или снимки е огромен червен флаг, че може да си имате работа със сом. Ако им изпратите това, което искат, те може да го използват, за да ви изнудват за пари или друго чувствително съдържание. Във всички случаи никога не изпращайте изрично съдържание на някого, когото не познавате.

8. Имат много малко изображения

Ако киберпрестъпник се опитва да се представя за някого, когото не познава, той може да има достъп само до избран брой изображения. Ако забележите, че човекът, с когото разговаряте, никога не променя профилните си снимки или изглеждат остарели въз основа на възрастта си, това може да е, защото не са тези, за които се представят.

9. Те действат упорито

Независимо дали казват, че ви обичат, или се опитват да планират бизнес начинание заедно, много киберпрестъпници изпращат прекомерни съобщения, за да изградят доверието ви. Ако забележите, че човекът се опитва бързо да ескалира връзката ви, направете крачка назад и преценете неговия онлайн профил, преди да продължите да общувате с него, тъй като това може да е романтична измама.

10. Те имат малко онлайн присъствие

В съвременната епоха е обичайно хората да имат множество акаунти в социалните медии. Например, може да имате профил във Facebook, Instagram и LinkedIn. Ако

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

въпросното лице има само един акаунт и не можете да намерите доказателства за него никъде другаде, може да взаимодействате с акаунт, който не е реално лице.

Как да се справите с това, че сте хванати в капан?

След като вече знаете как да разберете дали някой е киберпрестъпник, може би се чудите какво трябва да направите, ако това се случи на вас. Ако в крайна сметка установите, че човекът, с когото говорите, не е този, за когото се представя, действайте бързо и следвайте следните стъпки:

- **Спрете всяка комуникация:** В последния момент опит да спечели отново доверието ви, сомът може да ви каже всичко, което искате да чуете. Поради това е важно незабавно да спрете всяка комуникация с тях.
- **Блокирайте ги:** След това трябва да блокирате catfisher на всяка платформа, която е използвал за комуникация с вас. Това ще им попречи никога повече да видят вашия профил или да ви изпращат съобщения.
- **Докладвайте ги:** И накрая, трябва да докладвате акаунта на сома на уебсайта или платформата, която сте използвали за комуникация с тях. Това може да им помогне да не ловят хора отново.

Следвайте тези съвети за киберсигурност, за да избегнете киберпрестъпници и безопасно да сърфирате в мрежата.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- **Бъдете внимателни:** Винаги когато говорите с някого онлайн, когото никога не сте срещали лично, винаги трябва да сте внимателни. Това е особено важно, ако току-що научавате за тях или нямате доказателство, че са тези, за които се представят.
- **Поискайте аудио или видео разговор:** Искането за видео разговор е сигурен начин да разберете дали човекът, с когото разговаряте, е същият като този на снимките му. Ако непрекъснато отказват, това може да е, защото се страхуват, че ще бъдат хванати.
- **Изпълнете обратно търсене на изображения:** За да видите дали снимките на даден човек действително са негови, можете да извършите обратно търсене на изображения. В някои случаи откраднатото изображение може да се появи в акаунта на друго лице в социалните медии или в стокова снимка.
- **Направете вашето проучване:** Ако се ангажирате с някой нов онлайн, не забравяйте да го направите. Дори обикновено търсене в Google може да ви помогне бързо да откриете сом. Докато следите за червени знамена, въведете името на човека в сайтове на други социални медии, за да видите дали профилът му изглежда легитимен.
- **Задавайте конкретни въпроси:** Ако се съмнявате, че си имате работа със сом, задавайте му въпроси, които само някой с техния специфичен опит би могъл да знае. Например, ако кажат, че живеят във вашия район, задайте им въпрос, който само местен може да отговори.
- **Актуализирайте настройките си за поверителност:** Ако поддържате личните си акаунти в социалните медии, можете да проверявате и контролирате кой може да вижда вашия профил. Допускайки само хора, които познавате и на които имате доверие.
- **Попитайте вашите приятели или родители за съвет:** Когато се съмнявате, потърсете приятелите си за второ мнение. Това е особено полезно, ако вече сте започнали да говорите с подозрителния човек, тъй като може да нямате ясна представа за ситуацията поради връзката си с него.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Докладване в случаи на измама/измама

Ако подозирате, че някой е измамник, незабавно прекратете контакта и го докладвайте на сайта, където сте се срещнали за първи път, независимо дали това е било в социални медии или приложение за запознанства. Ако по погрешка сте изпратили на някого пари, подайте доклад **до банката си възможно най-скоро и не се колебайте да съобщите за преживяното в местните правоприлагащи органи и местната полицейска служба.**

Ако сте били измамени, има организации, на които трябва да съобщите за измамата. Не се притеснявайте да докладвате за измама – измамниците са умни и измамите могат да се случат на всеки.

Докладването на измама помага за проследяването и спирането на измамниците. Това предпазва други хора от измама.

Вие трябва да:

- предпазете се от допълнителни рискове
- съберете всички подробности за измамата
- докладвайте за измамата на други хора

Преди да съобщите за измама, има стъпки, които можете да предприемете, за да се предпазите от влошаване на нещата. Вижте какво да правите, ако сте били измамени.

Кога да се обадите на полицията:

Незабавно се свържете с полицията на телефон 112, ако:

- измамникът е във вашия район
- сте прехвърлили пари на измамника през последните 24 часа

Съберете всички подробности за измамата

Запишете подробностите за вашата измама. Това ще ви помогне да запомните цялата важна информация, когато я докладвате.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Уверете се, че сте наясно:

- С кого сте контактували – запишете имена, номера и адреси, ако ги имате?
- Защо Ви изглежда подозрителен?
- Каква информация сте споделили – например пароли, ПИН кодове или банкови данни?
- Дали сте платили пари?
- Как сте платили – например с кредитна карта или банков превод?

Трябва да сте наясно, че на ниво ЕС измамата е умишлен акт на измама, предназначен за лична изгода или причиняване на загуба на друга страна. (Вижте повече в член 3, параграф 2 от Директива (ЕС) 2017/1371).

Нередност е действие, което не е в съответствие с правилата на ЕС и което има потенциално отрицателно въздействие върху финансовите интереси на ЕС, но което може да е резултат от действителни грешки, извършени както от бенефициентите, които искат средства, така и от органите, отговорни за извършването на плащанията.

Ако обаче нередността е извършена умишлено, това е измама . (Вижте повече в член 1 от Регламент на Съвета 2988/95.)

Организацията, която се занимава с действия за измами, свързани с ЕС, се нарича OLAF (Европейска служба за борба с измамите).

Как да докладвам на OLAF?

Можете да се свържете с нас **анонимно** . Няма формалности. Просто дайте възможно най-точна и подробна информация, включително документи, когато има такива. Можете да общувате с OLAF на всеки от **24-те официални езика на ЕС**.

Възможно е да се докладва, както следва:

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Онлайн чрез системата за уведомяване за измами
(анонимно, със защитено предаване на документи)
[Отидете на системата за уведомяване за измами \(FNS\)](#)
[Повече за системата за уведомяване за измами](#)
[Условия за защита на данните](#)

OLAF може да разследва твърдения за:

- измама или други сериозни нередности с потенциално отрицателно въздействие върху публичните фондове на ЕС, независимо дали става дума за приходи, разходи или активи на ЕС, държани от институциите на ЕС.
- сериозно неправомерно поведение от страна на членове или служители на институции и органи на ЕС.

Какво мога да очаквам, ако OLAF започне разследване по мое твърдение?

Ако OLAF реши да започне разследване или координационен случай, следователят, назначен за случая, **може да се свърже с вас за допълнителна информация**. Моля, имайте предвид обаче, че освен ако следователят не се свърже директно с вас, няма да има **комуникация от OLAF по време на разследването**.

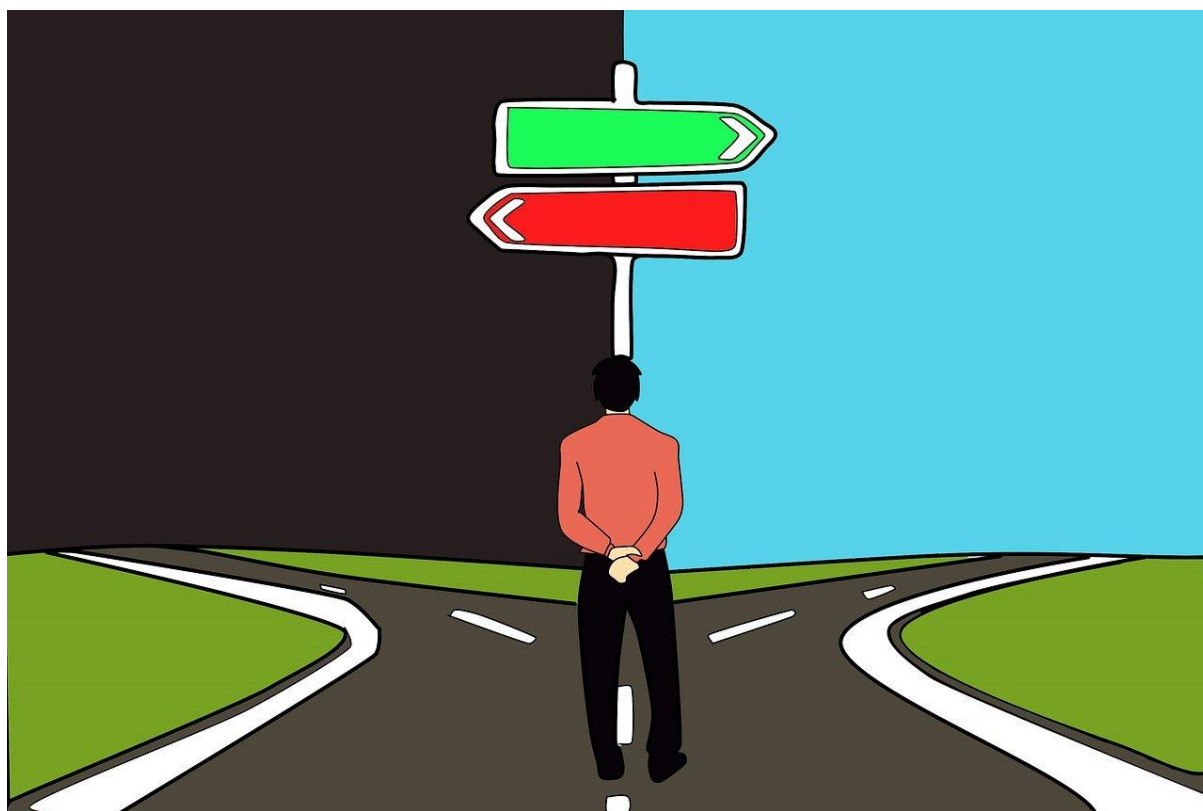
Няма конкретен график, в който следователят да се свърже с вас, поради което може да се свържем с вас веднага или след няколко месеца. За да защити поверителността на процесите на разследване, OLAF при никакви обстоятелства няма да ви предостави „статус“ на разследването. При приключване на разследването OLAF може да ви информира за предприетите действия, ако сте ни предоставили адрес за контакт.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

МОДУЛ 4 УСЛОВИЯ НА ФИНАНСОВАТА СРЕДА

Раздел 1 Права на потребителите

Дефиницията на правото на потребителя е „правото на информация относно качеството, ефикасността, количеството, чистотата, цената и стандарта на стоките или услугите“, в зависимост от случая, но потребителят трябва да бъде защитен срещу всякакви нелоялни практики на търговия. Много е важно потребителите да знаят тези права.

Правата на потребителите засягат всички, също – или дори повече – младите хора. С постепенното преплитане на дигиталната сфера във всяка част от нашето ежедневие, младежите и младите възрастни се сблъскват с неограничени възможности за потребление.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Ето защо, колкото по-рано се повиши осведомеността ви за собствените потребителски права, толкова по-добре можете да се защитите превантивно и да се оборудвате с предлаганите мерки за защита в случай на сериозни проблеми.

По-долу е даден списък с някои от най-добрите потребителски съвети:

- **Законите за потребителите**

Законът за потребителите на ЕС определя националните закони за пазаруване. Той гласи, че всичко, което купувате, трябва да отговаря на даденото описание и да бъде с достатъчно добро качество, за да се използва за описаната цел. Правилата на ЕС за защита на потребителите гарантират, че когато купувате стоки и услуги в ЕС, имате ясна информация за продукта или услугата, които купувате, тяхната цена, разходите за доставка и доставка, както и за вашите права, когато нещата се объркат.

Въпреки това, ако купувате от онлайн търговец извън ЕС, който е насочен специално към потребителите в ЕС, вие също трябва да бъдете обхванати от правилата на ЕС, но може да ви е трудно да защитите правата си с търговец, който е базиран извън ЕС.

Когато промотират, продават или доставят продукти, компаниите трябва да ви предоставят достатъчно точна информация, за да можете да вземете информирано решение за покупка. Те трябва да предоставят всички задължителни подробности по „ясен и разбираем начин“ и на „прост и разбираем език“.

Покрива вашите права за възстановяване/връщане и гаранционни права. Всички проблеми с нещо, което купувате, трябва да се решават от продавача. Понякога магазините ще кажат на клиентите да говорят с производителя (който и да е направил артикула). Те обаче грешат, като казват това. Бизнесът, който е взел парите за продукта, трябва да реши проблема.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- **Онлайн покупки**

Бъдете внимателни, тъй като понякога правата ви се променят, ако купувате онлайн. В почти всички страни от ЕС имате 14 дни за връщане, ако не сте доволни от продукта или ако полученият продукт не отговаря на онлайн рекламата. Като потребител имате право да знаете статуса на всеки онлайн продавач. Онлайн пазарите трябва да посочват дали продавачът е търговец (регистрирана фирма или индивидуален предприемач) или частно лице. Това разграничение е важно, тъй като вие сте защитени от законодателството на ЕС за защита на потребителите само ако купувате от търговец. Пазарът трябва да ви предупреди за това, когато избирате оферта от частно лице.

- **Възстановяване**

Табели, които казват „Без възстановяване на средства“, са незаконни. Поставянето им в магазините или показването на съобщението върху касовите бележки е нарушение на Закона за потребителите на ЕС. Магазин не може да ви отнеме правата. Знаците, които ви карат да мислите, че не можете да върнете нещо или че има ограничение във времето, когато можете да го върнете, са подвеждащи.

Можете да получите ремонт, замяна или възстановяване на сумата, ако има проблем с покупката ви, например не работи или не е както е описано на опаковката.

Ако видите знаци с думите по-долу, показани в магазин или на уебсайт на търговец, свържете се с офиса за защита на потребителите във вашия регион.

- **Контролен списък за връщане**

Занесете артикула обратно на продавача с касовата бележка или доказателството за покупка възможно най-скоро. Обяснете какво не е наред и че искате да го поправите или замяна или парите ви обратно. Ако ви кажат да отидете при хората, които са направили артикула (производителя), обяснете, че грешат и знаете правата си. Съгласно Закона за потребителите на ЕС те трябва да ви осигурят ремонт, замяна или възстановяване на

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

сумата. Ако пак не помогнат, можете да се обадите на служба за защита на потребителите.

Основен съвет: винаги пазете касовите си бележки!

Касовите бележки доказват къде и кога сте купили нещо. Ако купувате онлайн, не забравяйте да разпечатате касовата бележка и да запазите копие.

Защита на клиента

Вие сте защитени срещу 2 основни категории нелоялни търговски практики:

- подвеждащи практики чрез действие (даване на невярна информация) или пропуск (изпускане на важна информация).
- агресивни практики, които имат за цел да ви накарат да купите.

Определени търговски практики са забранени при всякакви обстоятелства:

- **Рекламна стръв**

Продавачите нямат право да рекламират продукти/услуги на много ниска цена, когато нямат достатъчно наличност. Те трябва да кажат на клиентите колко артикула са налични за продажба и за колко време офертите остават валидни.

Примерна история

Алекс видя реклама за предлагане на специална промоция за полети: „Насладете се на Барселона само за 1 евро!“ Когато се опита да резервира полета, билетът от 1 евро вече не беше наличен. Той се обади на отдела за обслужване на клиенти на компанията и му казаха, че много ограничен брой места са били предложени на намалената цена. Той се оплака в своя национален потребителски център. Те потвърдиха, че авиокомпанията трябва да предложи разумен брой места на обявената цена, в зависимост от мащаба на рекламната кампания и/или (поне) да покаже броя на свободните места на специалната цена. Въпреки че Алекс не може да получи билет на обявената цена, националният потребителски център посъветва компанията да премахне рекламата, като спаси други потребители от попадане в същия капан.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- **Непрозрачно класиране на резултатите от търсенето**

Правилата на ЕС изискват уебсайтовете ясно да посочват кога даден резултат от търсенето е спонсориран или е направен по-забележим в резултат на платена реклама (с етикет като „Спонсориран“ или „Реклама“). Онлайн платформите са длъжни да разкрият предимствата, дадени на спонсорираните продукти в класирането, и да ви обяснят параметрите, на които се основава класирането. За да намерите безпристрастен избор, обикновено трябва да превъртите откъд първата страница на резултатите от търсенето.

Примерна история

Мери винаги сканира резултатите от търсенето, за да провери състоянието на продуктите в списъка. Ако види етикет „Спонсорирано“ или „Реклама“, прикрепен към обява, тя знае, че това всъщност е реклама.

- **Фалшиви „безплатни“ оферти**

Продавачите трябва да съобщават реалните цени на своите стоки и услуги. Те не могат да представят платена услуга като „безплатна“ или да ви предложат допълнителна „безплатна“ услуга, когато всъщност реалните разходи за такива „безплатни“ услуги вече са включени в редовната цена.

Примерна история

Маргарита се регистрира за услуга за текстови съобщения. Тя забеляза поле в долната част на уеб страницата с надпис „5 безплатни съобщения на ден“. Когато щракна, тя беше отведена на друга страница, на която отново пишеше „5 БЕЗПЛАТНИ СМС НА ДЕН“. Тя последва инструкциите и беше информирана, че вече е регистрирана и че таксата за услугата е 3 лева на седмица. Когато провери в уебсайта, тя видя с дребен шрифт, че това е платена услуга.

Трябва да обърнете голямо внимание на такива оферти и внимателно да проверите условията.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- **Манипулация на малолетни лица**

Продавачите не могат да кажат на малолетен да ви помоли да купите техните продукти. Директни призиви като „Отидете да купите книгата сега“ или „Накарайте родителите си да ви купят тази игра“ са забранени. Тази забрана важи за всички медии, включително телевизията и – най-важното – интернет.

Примерна история

Ана беше изненадана, когато дъщеря ѝ внезапно започна да я моли да купи колекция от DVD-та с нейния любим книжен герой. Ан разбра защо, когато видя реклама за издаването на DVD комплекта, в която се казваше: „Любимата ти книга вече е на DVD – кажи на майка си да ти я купи.“ Тя се консултира с орган за защита на потребителите. Те потвърдиха, че това е нечестна практика и подадоха жалба срещу компанията за спиране на кампанията.

- **Фалшиви твърдения за лечение**

Всеки път, когато продукт се рекламира като терапевтичен – лекува алергии, възстановява косопادا, помага ви да отслабнете и т.н. – имате право да знаете дали подобни твърдения са научно потвърдени. В много случаи твърдения като тези не са медицински подкрепени и просто са твърде добри, за да са истина.

Примерна история

Никола получи писмо от компания в друга страна, в което се твърди, че техният продукт ще помогне на косата му да порасне отново след 3 седмици. Никола решава да поръча продукта, тъй като в писмото пише, че е "изпитан и тестван". Въпреки това, продуктът всъщност не е тестван и не работи. Никола се свързал с националния си орган за защита на потребителите и научил, че много други подведени потребители също са се оплакали. Посъветван е да се присъедини към съдебното производство срещу компанията, което вече е в ход.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- **Фалшиви зелени твърдения или зелено измиване**

Незаконно е за бизнес в ЕС да рекламира неверни, неточни или преувеличени твърдения относно своите екологични постижения или ангажименти. Това е форма на измамна реклама, наречена „greenwashing“. Ако смятате, че сте се сблъскали с "зелено измиване", имате право да съобщите за подвеждащи твърдения и да поискате подходящи средства за защита.

Примерна история

Светла се грижи за околната среда и полага съзнателни усилия да купува продукти, които са екологични и произведени при справедливи условия. Наскоро Светла си купи "екологична" маркова козметика. Убедена от продавача, че прави възможно най-екологичния избор, тя беше изненадана да открие толкова много опаковки за еднократна употреба в кутията.

- **Скрити реклами в медиите**

Имате право да бъдете информирани, ако дадена вестникарска статия, телевизионна програма или радиопредаване са били спонсорирани от компания като начин за рекламиране на нейните продукти. Това трябва да стане ясно чрез изображения, думи или звук (напр. Продуктово позициониране).

Примерна история

Станислав прочете статия в туристическо списание за преходи в Ирландия. Статията, публикувана като разказ от един от читателите, споменава, че определена марка оборудване, използвано по време на пътуването, е особено добро. Станислав реши да провери отново в онлайн форум и научи, че оборудването на марката не се счита за много добро качество. Много потребители на форума казаха, че са били подмамени да го купят, тъй като не са знаели, че статията е била спонсорирана от производителя на оборудването (известно като „реклама“). Когато Станислав се свързал с потребителска организация, той научил, че според законодателството на ЕС туристическото списание трябваше да посочи ясно, че статията е реклама. Потребителската организация се

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

свърза с издателя на списанието, който публикува уточнение и се извини на читателите си, че ги е подвел.

- **Реклами от влиятелни лица в социалните медии**

Съгласно законодателството на ЕС имате право да знаете дали любимият ви спортист, певец, блогър и т.н. получава плащане за рекламиране на конкретни продукти и услуги. Спонсорираните (т.е. платени) одобрения трябва да бъдат идентифицирани като такива. Спонсорирането може да бъде и безплатни подаръци, пътувания или кодове за отстъпка. Задължително е инфлуенсърите, действащи като спонсори на продукта, да покажат ясно, че не са просто потребители на продукта. Правилата се прилагат за всяко плащане, отстъпка, споразумение за партньорство, безплатен продукт (включително непоискани подаръци), безплатно пътуване или покана за събитие.

Примерна история

Оливия от Дания е страстен потребител на Инстаграм. Тя следва стотици хора, много от които популярни инфлуенсъри. Въпреки че хората, които тя следва в Instagram, може да споделят нещо за продукт или услуга, защото са го харесали, очевидно е, че понякога могат да им се плаща или да им се предоставят безплатни предимства за това.

Любимият треньор по йога на Оливия, например, има няколко партньорства с конкретни компании, които продават оборудване за йога. Оливия е добре с това. Въпреки това, като повечето потребители, тя иска да знае кога някой получава заплащане или получава ползи за одобряване на продукт или марка, така че проверява биографиите и публикациите за тази информация.

- **Реклами в игрите**

Много игри имат реклами в приложението. Те се появяват внезапно и трудно се отърват от тях. Понякога не е ясно какво е част от играта и какво представлява рекламата. Съгласно правилата на ЕС имате право да знаете дали реклами, препоръки и платено

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

съдържание присъстват в игрите или в игралните платформи. Те трябва да бъдат ясно обозначени като такива и да отговарят на всички приложими правила.

Примерна история

Ема от Ирландия е запален играч на онлайн игри. Тя забеляза, че рекламите все по-често ѝ пречат и ѝ развалят удоволствието. Тя почувства, че има твърде много интерактивни визуализации на игри (което я насърчи да инсталира нови игри). Стана трудно да се направи разлика между нейните игри и рекламите.

- **Фалшиви потребителски отзиви**

Съгласно правилата на ЕС търговците, публикуващи рецензии, трябва да разкрият как гарантират, че рецензиите са изпратени от реални потребители, които са закупили продукта или услугата. Тези правила изрично забраняват на търговците да променят отзивите и оценките на клиентите на техните продукти или услуги.

По същия начин на търговците също е забранено да плащат на хора да пишат фалшиви отзиви или да правят одобрения, включително „харесване“ или по друг начин одобряване на публикации в социалните медии. Търговците могат да ги представят като потребителски отзиви само ако са положили разумни и пропорционални усилия, за да проверят произхода и автентичността на отзивите.

Примерна история

Като запален онлайн купувач, Барбара от Австрия винаги проверява таблици с размери и отзиви за това как дрехите стоят на реални хора, преди да направи покупка. Тя също така проверява снимките, които клиентите са качили, и се доверява на техните отзиви. Ето защо тя дори не се поколеба при закупуването на булчинската си рокля онлайн. Това, което видя на снимките и рецензията на клиентите, отразяваше реалността, а сватбената ѝ рокля беше точно такава, каквато очакваше да бъде.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- **Фалшиви предложения за награди и подаръци**

Търговците не могат да рекламират безплатни награди или подаръци и след това да изискват от вас да платите, за да ги получите. Ако получите писмо или електронна поща, което гласи: Поздравления, спечелихте награда, бъдете внимателни, защото това може да е нечестна практика.

Примерна история

Ивана получи писмо от компания, която я поздравява за спечелената награда от 100 евро. Казаха ѝ да се обади, за да вземе наградата си до седмица. Когато се обадила на номера в писмото, ѝ казали, че офертата всъщност е просто реклама. Вместо награда, тя беше помолена да закупи домакински уреди, след което щеше да участва в лотария. Ивана се разстрои и реши да провери дали фирмата има право на това. Тя се свързала с националната си потребителска организация и научила, че подобни практики са забранени. Потребителската организация се свърза с компанията, която окончателно прекрати практиката.

- **Фалшиви „специални“ предимства**

Продавачите не могат да твърдят, че ви дават специални права, когато всъщност вие вече се ползвате от тези права съгласно закона.

Примерна история

Ахмет решава да си купи компютър от интернет. Той избра онлайн магазин, който имаше специална оферта, даваща на купувачите 2-годишна гаранция, покриваща ремонт или замяна, ако продуктът се окаже дефектен или не отговаря на рекламните. Ахмет беше убеден, че това е специална оферта, но 2-годишната гаранция е задължение, наложено на всеки продавач по закон.

Много продавачи или производители предлагат свои собствени търговски гаранции, които обещават ремонт на продукт, например за 1, 3 или 5 години. Те могат да бъдат безплатни или за закупуване по избор. Тези допълнителни търговски гаранции обаче

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

никога не заместват минималната 2-годишна гаранция, която винаги имате от продавача като ваше законно право.

Ахмет писа на търговеца, който се съгласи, че е допусната грешка и се съгласи да му даде допълнителна 1 година търговска гаранция.

- **Неправилно използване на ограничени оферти**

Когато продавачите ви кажат, че конкретна оферта ще бъде достъпна само за много ограничено време, те може да се опитват да ви притиснат да купите, преди да отделите време да направите информиран избор. Несправедливо е да се твърди, че дадена оферта е ограничена във времето, когато това всъщност не е така.

Примерна история

Сисо искаше да си купи велосипед. Той намери специална оферта, валидна само за 24 часа в онлайн магазин. Велосипедът не беше точно това, което търсеше, но нямаше време да сравнява, тъй като офертата беше валидна само за толкова кратко време. Той бързо реши да купи велосипеда, за да се възползва от 50% отстъпка. За негова изненада, когато разглежда интернет магазина седмица по-късно, той вижда точно същата промоция. Сисо разбра, че това е фалшива оферта, за да го подмами да купи велосипеда. Той се оплака на търговеца, но не получи отговор. След това той отиде в Центъра за потребители и малко по-късно центърът каза на Сисо, че благодарение на техните действия търговецът е коригирал уебсайта.

- **Постоянни нежелани оферти**

Съгласно законодателството на ЕС компаниите не могат да ви правят постоянни и нежелани оферти по телефон, факс, електронна поща или друга медия, подходяща за продажба от разстояние.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Примерна история

Рамадан отиде в магазин за кухненско обзавеждане и се абонира за бюлетин за нови предложения. След това той започна да получава реклами от списания за готвене, градинарство, скачане с парашут, домакинство... Въпреки че никога не беше поискал да бъде включен в пощенски списък, понякога получаваше по 10 имейла на ден! Молбите на Рамадан да бъдат извадени от пощенския списък бяха игнорирани. Приятелка посъветва Рамадан да се свърже с националния потребителски център, тъй като те са ѝ помогнали да разреши подобен проблем в миналото. След акцията на центъра, компанията най-накрая извади Alpa от списъка си.

- **Незаконни знаци „Не“.**

„Без възстановяване на средства за артикули от разпродажба“

„Без размяна“

"Без гаранции - за ремонт се свържете директно с производителя "

„7-дневна политика за връщане“

Имайте предвид, че има моменти, когато нямате право на връщане, като просто сте променили решението си.

Знаците по-долу са ОК и не нарушават закона:

„Моля, избирайте внимателно. Без възстановяване на средства за грешен избор/промяна на мнението“

„Моля, запазете разписката си. Няма възстановяване на средства без доказателство за покупка“

- **Обезщетение за жертви на нелоялни търговски практики**

Освен съществуващите възможности за търсене на обезщетение, правилата на ЕС за потребителите позволяват на националните органи да спрат и предотвратят нелоялни търговски практики като неверни, неточни или подвеждащи реклами.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Съгласно тези правила вие също имате право на пропорционални и ефективни средства за защита, ако сте били ощетени от нелоялни търговски практики като подвеждащ маркетинг. Отговорност на вашите национални органи е да гарантират, че имате достъп до тези средства за защита, по-специално обезщетение за щети и, когато е уместно, намаление на цените и прекратяване на договора.

Примерна история

След дълга и натоварена зима, Марио просто няма търпение да резервира своята заслужена лятна почивка. Докато сърфира онлайн, той кликва върху първата подходяща реклама в емисията си в социалните медии. Рекламата е пусната от туристически посредник, който я рекламира като онлайн платформа №1 за оферти за ваканционни полети за получаване на възможно най-ниската цена. Той резервира полет веднага. Какъв късмет! За съжаление Марио го чака разочарование. Проверявайки официалния уебсайт на авиокомпанията няколко минути по-късно, той открива по-добра оферта. Авиокомпанията продава билети за абсолютно същия полет на по-ниска цена. Следователно туристическият посредник не е бил верен относно своето маркетингово твърдение. Според правилата на ЕС Марио може да подаде жалба срещу подвеждащи твърдения и да поиска обезщетение от посредника за това, че го е подвел със сделки, които не са били реални.

Как и къде да поискам подкрепа?

Трябва да сте наясно, че новото законодателство на ЕС подкрепя вашите права като потребител. Можете да намерите повече информация в връзките по-долу:

- [Директива на ЕС за правата на потребителите](#)

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- Ръководство за тълкуване и прилагане на директивата на ЕС за правата на потребителите

- Ръководство за тълкуване и прилагане на Директивата на ЕС относно нелоялните търговски практики

- Директива на ЕС относно договорите за продажба на стоки

Освен това **мрежата на европейските потребителски центрове (ЕСС Net)** е мрежа от независимо управлявани офиси, съфинансирани от Европейската комисия. Ако живеете в ЕС, Исландия или Норвегия, ЕСС във вашата страна може да ви обясни правата ви като потребител, да ви помогне да разрешите спор с продавач, базиран в друга държава от ЕС (или Исландия или Норвегия) да ви каже с кого да се свържете, ако могат не помагам. Освен че помага на потребителите, ЕСС Net е експерт и доверен партньор на заинтересовани страни и политици, които се стремят да насърчават правата на потребителите. Той има важна роля за сигнализиране на правоприлагащите органи за търговци, които нарушават законодателството за защита на потребителите.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

За да научите повече за ECC Net, посетете уебсайта на мрежата - <https://www.eccnet.eu/>.

Раздел 2 Финансови продукти и услуги, отчети и договори

Където и да се намирате в ЕС, правилата на ЕС определят основните ви права, когато отваряте банкова сметка, превеждате пари, теглите заем или купувате застрахователни продукти.

В този раздел може да научите повече за:

- **Банкови сметки в ЕС : права и ограничения при откриване и използване на банкова сметка в друга държава от ЕС**

Може да искате или да се наложи да отворите банкова сметка във вашата страна или в друга държава от ЕС.

Ако пребивавате законно в страна от ЕС , имате право да откриете „основна разплащателна сметка“. Банките не могат да откажат молбата ви за основна платежна сметка само защото не живеете в държавата, в която е установена банката.

Предупреждение: Това право не се прилага за други видове банкови сметки, като спестовни сметки.

Кога банките могат да ви откажат основна разплащателна сметка

Може да ви бъде отказана сметка, ако не спазвате правилата на ЕС за пране на пари и финансиране на тероризма. В някои държави от ЕС може да ви бъде отказана основна банкова сметка, ако вече имате подобна сметка в друга банка в същата държава.

Ако кандидатствате за основна разплащателна сметка извън държавата, в която живеете, банките в някои страни от ЕС може също да искат да докажете истински интерес за това – например ако живеете в една държава, но работите в друга.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Характеристики на основен акаунт

„Основна платежна сметка“ е сметка, която покрива стандартни транзакции, които използвате в ежедневието си, като например:

- правене на депозити
- теглене на пари в брой
- получаване и извършване на плащания (например директни дебити и покупки с карти)

Трябва също така да включва разплащателна карта, която можете да използвате за теглене на пари и покупки - както онлайн, така и в магазини.

Когато е възможно, банката трябва да включва достъп до онлайн банкови услуги с вашата сметка. Те обаче не винаги трябва да включват овърдрафт или кредитно улеснение.

В някои държави от ЕС банката ви все пак може да ви начисли годишна такса за тази основна платежна сметка. Тази такса трябва да остане разумна.

Информация за таксите

Преди да отворите сметката си, банката трябва да ви даде документ, показващ най-важните услуги, предлагани по сметката, и всички свързани такси, които може да се наложи да платите. Това е известно като „документ с информация за таксите“. Можете да го използвате, за да сравнявате разходите по сметки в различни банки.

Вашата банка трябва също така да ви даде извлечение, обясняващо таксите, начислени по вашата банкова сметка, поне веднъж годишно. Този документ за „отчет за таксите“ трябва също така да дава информация за лихвените проценти, прилагани към вашата сметка.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Смяна на банкови сметки

Можете да смените банковата си сметка с друга банкова сметка в същата държава от ЕС. Вашата нова банка трябва да ви помогне с това.

Ако искате да преминете към нова сметка в същата държава, кажете на новата си банка, че искате да прехвърлите и прехвърлете вашите повтарящи се плащания към новата сметка.

Вашите пари защитени в ЕС

Правилата на ЕС гарантират, че парите във вашата банкова сметка (спестовна сметка и/или разплащателна сметка) са защитени, ако банката, която държи сметката ви, фалира. Вашите пари са защитени до лимит от 100 000 евро или еквивалента в местна валута. Този лимит важи за лице и за банка, което означава, че ако имате няколко сметки в една и съща банка, лимитът от 100 000 евро се прилага за вашите общи сметки.

Има някои изключения от това правило. Ако имате обща сметка с партньора си, например, лимитът от 100 000 евро се прилага за всеки от вас, което означава до максимум 200 000 евро за вашата обща сметка.

В допълнение вашите пари ще бъдат защитени и над 100 000 EUR в някои други случаи за ограничен период от време, като например:

- парите, които получавате от продажбата на частен жилищен имот
- пари, които получавате във връзка с определено събитие в живота ви, като брак, развод, пенсиониране, уволнение, съкращаване, инвалидност или смърт на член на семейството
- пари, които получавате от изплащането на застрахователни обезщетения или обезщетения за престъпни наранявания или неправомерна присъда

В тези случаи суми над 100 000 евро са защитени най-малко три месеца и не повече от 12 месеца след кредитирането на парите или от момента, в който парите станат законно прехвърляеми, в зависимост от условията и праговете, определени от всеки ЕС държава.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- **Плащания, преводи и чекове: разходи и такси за банкови транзакции между страните от ЕС**

Вашата банка трябва да ви таксува със същата ставка за плащания в евро в целия ЕС, както за еквивалентни национални транзакции.

Това включва всяко:

- преводи между банкови сметки в различни страни от ЕС
- теглене от банкомати/банкомати в страни от ЕС
- плащания с дебитна или кредитна карта в целия ЕС
- транзакции с директен дебит

Банките, базирани в държави от ЕС извън еврозоната, също трябва да прилагат това правило и не могат да таксуват повече за плащане в евро към/в друга държава от ЕС, отколкото за вътрешно плащане в национална валута.

Сигурни онлайн плащания

Ако искате да направите онлайн плащане за повече от €30, ще трябва да използвате комбинация от поне два елемента за удостоверяване, като например:

- нещо, което имате (като вашия мобилен телефон или четец на карти) и нещо, което знаете (ПИН или парола)
- нещо, което имате (вашият мобилен телефон или четец на карти) и нещо, което сте (вашият пръстов отпечатък)
- нещо, което знаете (ПИН или парола) и нещо, което сте (вашият пръстов отпечатък)

Това прави вашите плащания по-безопасни и сигурни.

Такси за използване на вашата карта

Когато плащате за нещо в ЕС с вашата кредитна или дебитна карта, търговците и банките не могат да ви наложат допълнителна такса – известна още като „допълнително таксуване“ – само за използването на определена карта. Това правило важи за всички

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

покупки с карта (в магазини и онлайн), направени във вашата страна или в друга страна от ЕС.

Предупреждение: *Кредитни и дебитни карти, издадени от тристранни схеми (като American Express и Diners Club), и бизнес или корпоративни кредитни карти, при които вашият работодател се таксува вместо вас, не са обхванати от правилата на ЕС относно платежните услуги и можете все още се таксуват допълнително за използването на тези карти.*

Трябва да знаете, че ако плащате във валути на ЕС, различни от евро, все още може да бъдете таксувани с такса за конвертиране на валута от доставчика на вашата карта, когато използвате картата си в друга държава. Въпреки това, доставчикът на картата, вашата банка, търговецът или уебсайтът, извършващ транзакцията, трябва да ви информират за размера на тези такси, преди да се съгласите с покупката.

Доставчикът на вашата карта трябва да ви информира за такива такси в правилата и условията на вашата карта и на лесно достъпна електронна платформа, като уебсайт или приложение.

Измами с карти и плащания

Правилата на ЕС ограничават сумата, която можете да поискате да платите, ако сте жертва на измама с карта или плащане – когато вашата карта или сметка се дебитират без ваше разрешение. Във всички случаи можете да бъдете помолени да платите максимум €50 за разходите за измамни плащания. Въпреки това, в случаите, когато не сте знаели за загубата, кражбата или неправомерното присвояване на средства (т.е. акаунтът ви е бил хакнат или картата ви е била клонирана и таксувана без ваше знание), тогава не трябва да плащате нищо. Вашата банка или доставчик на карта трябва да поеме всички разходи. Това правило важи и ако загубата е причинена от банков служител.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Блокирани пари по вашата карта

Понякога, когато правите резервация, като резервация за хотел или кола под наем, може да бъдете помолени да предоставите данните на вашата карта, за да гарантирате резервацията си. Търговецът може също така да поиска да блокира определена сума пари на вашата карта, когато правите резервацията си. Това означава, че търговецът запазва част от вашия кредитен лимит или салдо по сметката, за да покрие всяка такса, която очаква да натрупате, като например обслужване по стаите в хотел или евентуална повреда на кола под наем.

Трябва да бъдете информирани от търговеца, ако възнамерява да блокира сума по вашата кредитна карта и трябва да дадете своето одобрение за това и за точната сума, която ще бъде блокирана.

Веднага след като извършите истинското плащане – например, когато напускате хотела си и използвате кредитната си карта, за да платите стаята си, или когато върнете колата си под наем и платите окончателната сметка – банката трябва незабавно да освободи блокирана сума от вашата кредитна карта.

Какво да направите, ако имате проблем?

Ако имате проблеми с извършването на плащания в рамките на ЕС, трябва да се свържете с вашата банка или доставчик на карта. Те трябва да дадат писмен отговор на вашата жалба в рамките на 15 дни (или до 35 дни при определени изключителни обстоятелства). Те също така трябва да разполагат с официална процедура за жалби за потребителите.

Правилата на ЕС относно банковите такси за международни и национални плащания не се прилагат за чекове.

- **Ипотечен кредит: вашите права при теглене на кредит за закупуване на жилище**

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Ипотечният кредит ви позволява да закупите жилище. Ипотечните кредити се предлагат от банки, строителни дружества или други кредитори и често са обезпечени срещу вашата собственост. Ипотечният кредит обикновено идва с по-нисък лихвен процент и по-дълъг период на изплащане в сравнение с потребителския кредит. Въпреки това, ако не успеете да изпълните задълженията си за изплащане и вашата ипотека е обезпечена срещу вашия имот, заемодателите могат да конфискуват и препродадат вашия дом, за да изплатят заема.

Банките са свободни да приемат или не молбата за ипотека. Преди да ви предложи ипотека, заемодателят трябва да оцени кредитоспособността ви, т.е. дали наистина можете да си го позволите.

По принцип можете също да получите ипотечен кредит от кредитори, базирани в други страни от ЕС; обаче, вашата страна на пребиваване, където работите или местоположението на имота може да повлияе на начина, по който заемодателят оценява вашата кандидатура.

Оценка на кредитоспособността

Преди да се съгласят да ви предложат заем, кредиторите трябва да оценят вашата кредитоспособност. Те ще направят своята оценка въз основа на различни критерии, включително:

- вашето финансово състояние (активи, дългове и т.н.)
- стойността на имота, срещу който е обезпечен заемът

Следователно ще бъдете помолени да разкриете доходите си, така че заемодателят да може да провери дали сте в състояние да изплатите заема. Заемодателят може да ви предложи ипотечен кредит само ако оценката покаже, че има вероятност да можете да изплатите заема.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Кредиторите често отказват да отпускат ипотечи за имоти, намиращи се в други държави, или на хора, чийто източник на доходи или място на пребиваване не е в държавата, в която се намира банката. Въпреки това не им е позволено да правят разлика между гражданите на ЕС само въз основа на националност.

Ако смятате, че банка ви е дискриминирала въз основа на вашата националност, можете да: се свържете с банката (нейния „служба за оплаквания“), за да получите официално писмено изявление, в което се посочват причините за техния отказ, ако отказът се основава единствено на относно вашата националност, поискайте съвет и помощ от FIN-NET ([Мрежата за разрешаване на финансови спорове](#)), която посредничи при трансгранични конфликти между потребители и доставчици на финансови услуги, като например банки.

Съгласно правилата на ЕС заемодателят или кредитният посредник трябва да ви даде поне 7 дни, за да оцените офертата; националното законодателство на някои държави от ЕС ще ви даде повече време.

В зависимост от държавата, в която кандидатствате за вашия заем, това може да бъде:

- период на размисъл, през който можете да прецените дали офертата ви устройва
- период, през който можете да се откажете от вече сключения договор за кредит
- комбинация от двете.

Обикновено можете да изплатите частично или целия си дълг предсрочно. Това ви позволява да спрете да плащате лихва по неизплатен дълг или да преминете към по-изгодна оферта за ипотека, включително от друг кредитор. Националните правила определят в този случай дали заемодателят може да поиска от вас плащане на обезщетение, ако прекратите ипотечния си заем по-рано от предвиденото. Когато е

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

приложимо, такава компенсация никога не трябва да надвишава финансовата загуба на заемодателя.

- **Потребителски кредити и заеми: условия и ограничения**

Когато теглите потребителски кредит, не забравяйте, че съществуват правила на ЕС, които да ви защитават, преди да подпишете договора, и да ви гарантират изход, ако имате нужда от него.

Ако решите да закупите нов продукт на кредит, най-добре е да сравните офертите, преди да вземете каквото и да е решение. Преди да подпишете какъвто и да е договор за кредит, доставчикът на кредит трябва да ви предостави стандартен документ, наречен Стандартен европейски формуляр за информация за потребителския кредит. Това е предназначено да ви даде възможно най-добрия преглед на правилата и условията на всеки договор за кредит, който обмисляте.

Включва:

- основните характеристики на договора
- размера на кредита и неговата цена
- годишният процент (ГПР - една цифра, представляваща общата стойност на кредита, включително лихви, комисионни, данъци и всякакви други видове такси)
- броя, честотата и размера на всички ваши плащания
- бележка относно важни правни аспекти.

Това ви позволява да сравнявате оферти от различни доставчици на кредити и да изберете този, който ви подхожда най-добре. Ако не сте получили този формуляр от вашия кредитен доставчик, можете да го поискате.

Отказ от договор за кредит

Ако се колебаете относно договора за кредит, който сте подписали, или осъзнавате, че все пак не се нуждаете от кредит, можете да се откажете от договора в рамките на 14 дни след датата на сключване на договора. Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

календарни дни след подписването му. Не е нужно да давате обяснение на доставчика на кредита, но ще трябва да възстановите парите, които сте взели назаем, плюс лихвата и всички невъзстановими такси, вече платени от доставчика на кредита.

Предсрочно изплащане на кредита

Ако искате да изплатите кредита си по-рано от посоченото в договора ви, имате право да го направите. Имайте предвид, че може да се наложи да компенсирате кредитора за изгубения от него доход. Това компенсаторно плащане обаче не трябва да надвишава общия размер на действително пропуснатите лихви .

Тези правила се прилагат за потребителски кредити между 200 и 75 000 евро, с изключение на заемите:

- обезпечен с ипотека
- сключен за покупка на земя или недвижим имот
- за договори за лизинг или наем, при които няма задължение за покупка
- отпуска се без лихва, без други такси или под формата на овърдрафт, който се изплаща в рамките на 1 месец
- в резултат на съдебно решение
- свързани със заеми, отпуснати на ограничена група от широката общественост

Теглене на кредит или заем в друга страна от ЕС

Ако искате да вземете кредит или заем в друга държава от ЕС, имайте предвид, че банките може да не са склонни да отпускат заеми на жители на държави, различни от тази, в която е базирана банката, или дори да отпускат заеми на жители на същата държава, работещи в друга държава от ЕС.

Банките са свободни да определят този вид лимити за своите заеми. Но ако смятате, че дадена банка ви е дискриминирала, можете да:

- свържете се с банката (нейния офис за оплаквания), за да получите писмен отговор, в който да посочите точните причини за отказа на кредита.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- въз основа на писмения отговор от банката, потърсете съвет и помощ от FIN-NET (вижте връзката по-горе), който посредничи при финансови конфликти между потребители и доставчици на финансови услуги, като банки

Разбиране и подписване на договори

Договорите са неразделна част от всяко бизнес споразумение и разбирането на техните основни изисквания е от решаващо значение. Независимо дали сте опитен професионалист или нов в областта на обществените поръчки, договорите играят жизненоважна роля за гарантиране, че и двете участващи страни изпълняват задълженията си. От договаряне на условията до подписване на пунктираната линия, всеки аспект от управлението на договора изисква внимателно разглеждане и внимание към детайла. В това изчерпателно ръководство ще ви преведем през всички основни аспекти на подписаните договори – от видовете до важноста и всичко между тях!

Така че сега седнете, отпуснете се и нека заедно се потопим в света на договорите!

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Какво е подписан договор?

На най-основното си ниво подписаният договор е споразумение между две или повече страни да направят нещо. Това може да бъде продажба на стоки, предоставяне на услуги или друг вид бизнес сделка.

Подписаният договор обикновено включва всички важни детайли на споразумението – като условия на плащане, дати на доставка, задължения и отговорности на всяка участваща страна. Той също така очертава какво ще се случи, ако една от страните не изпълни задълженията си.

Едно от основните изисквания, за да се счита договорът за правно обвързващ, е той да бъде в писмена форма и подписан от всички участващи страни. Този подпис показва, че всички страни са прочели и са се съгласили с условията, посочени в документа.

Целта на подписания договор е двойна: първо, той осигурява правна защита и за двете страни; второ, служи като доказателство в случай, че има спор относно който и да е аспект, свързан със споразумението.

Когато подписвате договор, вие казвате няколко неща:

- Прочетохте договора.
- Вие се съгласявате с условията на договора.
- Възнамерявате да сключите договора.
- Вие сте законно упълномощен да го подпишете.
- Вие сте умствено компетентен да го подпишете.

От решаващо значение е да прегледате внимателно всеки аспект от вашите договори, преди да ги подпишете – гарантирайки, че всички ваши нужди са удовлетворени, като същевременно се предпазвате от потенциални правни проблеми надолу по линията.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Различните видове договори

Когато става въпрос за подписани договори, съществуват различни видове. Всеки тип договор служи за уникална цел и има различни срокове и условия. Един често срещан тип е договорът за продажба, който очертава подробностите за продажба между две страни.

Друг вид е трудовият договор, който определя реда и условията на работа на служителя. Това може да включва неща като заплата, обезщетения и очаквани работни задължения. Изпълнителите често имат и свой собствен набор от договори, очертаващи какво ще направят за своите клиенти.

Споразуменията за конфиденциалност също се използват често в бизнеса за защита на поверителна информация от споделяне с неоторизирани страни. Тези споразумения могат да бъдат от решаващо значение при работа със защитени данни или търговски тайни.

Споразуменията за партньорство уреждат отношенията между фирми, които си сътрудничат по проекти или начинания заедно. Те очертават приноса и отговорностите на всеки партньор, като същевременно гарантират, че всички участващи са на една и съща страница относно очакванията.

Разбирането на тези различни видове договори може да помогне на хората да се ориентират по-ефективно в правните задължения в рамките на различни отрасли.

Защо договорите са важни?

Договорите са правно обвързващи споразумения, които установяват реда и условията на бизнес отношения между две или повече страни. Те служат като защита за всички участващи страни, като очертават съответните им права, задължения и очаквания.

Една важна причина, поради която договорите са от съществено значение, е, че те осигуряват яснота и сигурност на условията на споразумение. Като излагат писмено

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

конкретни подробности относно доставките, сроковете, плащанията и други критични аспекти на сделката, договорите помагат за предотвратяване на недоразумения и спорове, които биха могли да възникнат от несъответстващи очаквания.

Освен това договорите служат и като доказателство в случай, че някоя от страните не изпълни задълженията си по споразумението. Ако възникне такава ситуация, наличието на подписан договор осигурява правна защита за всяка от страните, която желае да заведе дело или да търси обезщетение за щети.

Важно е да се отбележи, че фирмите често трябва да спазват определени разпоредби, когато сключват договорни споразумения. Тези разпоредби може да варират в зависимост от фактори като тип индустрия или географско местоположение. Договорите могат да помогнат за гарантиране на съответствие чрез включване на клаузи, свързани с приложимите закони, уреждащи специфични области като обществени поръчки.

Разбирането защо договорите са от решаващо значение позволява на бизнеса да се предпази от потенциални рискове, свързани с правенето на бизнес, като същевременно им предоставя необходимите мерки за сигурност, необходими в днешния забързан свят.

Как се подписва договор?

Подписването на договор е последната стъпка за официализиране на споразумението. Преди подписването е важно внимателно да прегледате и разберете всички условия, посочени в договора.

Първата стъпка при подписването на договор е да се гарантира, че всички участващи страни присъстват и са готови за подпис. Ако трябва да се направят промени преди подписването, обсъдете ги с другата страна предварително.

След като всички се съгласят с условията на споразумението, всеки трябва да парафира всяка страница от документа и да подпише името си в края. От съществено значение е всички подписи да са четливи и да съответстват на предишни подписи.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Ако има няколко екземпляра от договора, уверете се, че всяко лице подписва всяко копие. Освен това запазете едно оригинално копие за вашите записи, в случай че покъсно възникнат спорове.

След като и двете страни са подписали и датирали документа, помислете за нотариална заверка от лицензиран нотариус за допълнителна правна защита. Не забравяйте, че след като подпишете договор, вие сте правно обвързани от неговите условия, така че не бързайте да го прегледате, преди да поставите писалка на хартия.

Какво да направите, ако не сте готови да подпишете договор?

Важно е да запомните, че подписването на договор е сериозен ангажимент. Ако не сте готови да подпишете договор, има стъпки, които можете да предприемете, за да се защитите и да избегнете вземането на прибързани решения.

Първо, съобщете вашите опасения на другата страна, участваща в преговорите по договора. Възможно е те да желаят да направят промени или поправки, които адресират вашите проблеми.

Ако имате нужда от повече време за запознаване с условията на договора, поискайте удължаване на срока за подписване. Това ще ви даде повече време да разгледате внимателно всички аспекти на договора и да потърсите правен съвет, ако е необходимо.

Освен това се уверете, че всички устни споразумения, направени по време на преговорите, са включени в писмен вид, преди да подпишете нещо. Това ще предотврати всякакви недоразумения или неправилна комуникация по линията.

Запомнете: Винаги е по-добре да отложите подписването на договор, отколкото да прибързате с нещо, без да сте напълно информирани. Отделете време и се уверете, че всичко е ясно и задоволително, преди да се обвържете законно.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Как да се оттеглим от подписан договор?

След като сте подписали договор, той е правно обвързващ. Възможно е обаче да има ситуации, в които искате да излезете от споразумението. Първото нещо, което трябва да направите, е да прегледате условията, посочени в договора.

Ако има клауза, която позволява прекратяване или анулиране, следвайте внимателно тези указания. Може да се наложи да предоставите предизвестие или да заплатите такса, за да прекратите споразумението.

Ако няма клауза за прекратяване, опитайте да преговаряте с другата страна. Те може да се съгласят да ви освободят от договора, ако са изпълнени определени условия.

Можете също да потърсите правен съвет как да постъпите. Адвокат може да ви помогне да прегледате възможностите си и потенциално да откриете вратички в договора, които работят във ваша полза.

Важно е да се отбележи, че отказът от подписан договор без спазване на правилните процедури може да доведе до правни последици като съдебни дела за нарушаване на договор или дължими щети.

Винаги обмисляйте всички опции, преди да подпишете договор, и знайте какви стъпки са необходими, ако нещо се обърка по линията.

Подоходни данъци и годишна декларация

Данъчното облагане на доходите на физически лица, включително доходите от дейност като едноличен търговец, се регулира от Законите за данъците върху доходите на физическите лица във всяка страна (ЗДДФЛ). Доходи, начислени на местни лица, придобити от източници в и извън страната и доходи, начислени на чуждестранни физически лица, придобити от източници в страната.

Кои са данъчно задължените лица?

- местни и чуждестранни физически лица, които са данъчно задължени по този закон;
- местни и чуждестранни лица, които са задължени да удържат и внасят данъци съгласно нормативната уредба;
- законни представители на горепосочените лица.

Местно физическо лице, независимо от националността, е всяко лице, което има постоянен адрес в страната или което се намира на територията на страната за период, надвишаващ 183 дни за всеки период от дванадесет месеца, или чийто център на жизнени интереси е разположен в страната. Не е местно физическо лице лице, което

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

има постоянен адрес в страната, но чийто център на жизнени интереси не е в страната. Чуждестранно физическо лице е всяко лице, което не е местно лице.

Какво трябва да знаете като млад човек?

Данъчен период - Данъчният период за физическите лица съвпада с календарната година, с изключение на данъците, подлежащи на облагане с окончателен данък.

Облагаем доход – доходът от всякакви източници, придобит от данъчно задължено лице през данъчната година, с изключение на освободените доходи (вижте Модул 1 за допълнителна информация). Допустимите разходи се приспадат при определяне на облагаемия доход от съответния източник.

Необлагаеми доходи - Когато следните видове доходи не са придобити от стопанска дейност в качеството на търговец по смисъла на Търговския закон (или подобен), включително в качеството на едноличен търговец, те се считат за необлагаеми. :

- всеки доход, придобит през данъчната година от продажба или замяна на:
  - един жилищен недвижим имот, ако от датата на придобиване до датата на продажбата или замяната са изминали повече от три години;
  - до два недвижими имота, както и произволен брой земеделски и горски имоти, при условие че от датата на придобиване до датата на продажбата или замяната са изминали повече от пет години;
- всеки доход, натрупан от продажба или замяна на движимо имущество, с изключение на :
  - транспортни средства по шосе, въздух и вода, при условие че периодът от датата на придобиване до датата на продажбата или замяната е по-малък от една година;
  - произведения на изкуството, колекционерски предмети и антики;
  - акции, дялове, компенсаторни инструменти, инвестиционни бонове и други финансови активи, както и приходите от търговия с чуждестранна валута;

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- движими вещи, предадени на лица, които имат право да извършват събиране, транспортиране, оползотворяване или обезвреждане на отпадъци.
- всякакви приходи, натрупани от разпореждане с финансови инструменти;
- доходи от задължително социално осигуряване в страната и чужбина;
- всякакви лихвени плащания и отстъпки, направени върху местни държавни, общински и корпоративни облигации; както и върху подобни облигации, издадени съгласно законодателството на
- всякакви обезщетения за имоти, отнети от именит владение за държавни и общински нужди;
- всякакви обезщетения за щети на имущество и телесни повреди, с изключение на обезщетенията за пропуснати ползи;
- всякакви застрахователни обезщетения, когато е настъпило застрахователно събитие ;
- социалните помощи и помощите, получени по реда на Закона за хората с увреждания, Закона за закрила на детето, Закона за семейните помощи или друг нормативен акт, както и обезщетенията и помощите за безработица, получени по реда на нормативен акт ;
- всякакво съдействие от организации със социална дейност, създадени със закон, и от юридически лица с нестопанска цел, регистрирани за извършване на общественополезна дейност;
- всякакви парични суми и награди, получени в изпълнение на закон
- всякакви печалби и награди, получени чрез участие в хазартни игри
- всякакви награди, дадени под формата на допълнителен поглед или награда за стоки с незначителна стойност

Доходът се счита за придобит на датата на:

- плащане: при плащане в брой;
- заверяване на сметката на получателя на дохода или получаване на чека: при безналично плащане;
- получаване на възнаграждението: при непарични доходи;

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- прехвърлянето на права или имущество в случаите на продажба, замяна или друго възмездно прехвърляне на права или имущество;
- други случаи, предвидени в този закон.

Данъчните облекчения се планират обикновено за:

- Лица с намалена работоспособност
- Лични доброволни социални и търговски осигурителни вноски
- Лични вноски за осигурителен стаж при пенсиониране
- Дарения
- Млади семейни двойки
- Детски надбавки
- Деца с увреждания
- Извършени безкасови плащания
- Данъчни облекчения за подобрения или ремонт на недвижим имот

Например данъчната ставка за България е 10 на сто върху общата годишна данъчна основа.

Срокове за внасяне на данъци

Очаква се предплащане:

- **на месечна база** - до 25-о число на месеца, следващ месеца, през който данъкът е удържан или са извършени частичните вноски - за доходи от трудови правоотношения, когато работодателят е длъжен да удържа и внася данъка;
- **на тримесечие** - от предприятието или самоосигуряващото се лице, което е платец на дохода, не по-късно от края на месеца, следващ тримесечието, през което предприятието е начислило дохода или през което е начислен доходът. внесени от самоосигуряващото се лице, както и не по-късно от месеца, следващ тримесечието на придобиване на дохода, когато платецът на дохода не е задължен да удържа и внася данъка.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Не се извършва предплащане по отношение на доходи, различни от доходи от трудови правоотношения, придобити през четвъртото тримесечие на данъчната година, включително по отношение на доходи от други източници, освен ако притежателят на дохода избере противното.

- **На годишна база** (*сроковете могат да се променят от година на година*):
  - до 25 февруари на годината, следваща годината на придобиване на дохода - за данък, удържан от работодател по основно трудово правоотношение във връзка с годишното приспадане на данъка ;
  - до 30 април на годината, следваща годината на придобиване на дохода - за всички други случаи, свързани с данъци върху общата годишна данъчна сума.

Санкции

Всяко лице, което не посочи или погрешно посочи данни или обстоятелства в данъчна декларация, водещи до занижаване на данъка или до освобождаване от данък, се наказва с глоба. Лице, което подаде данъчна декларация в срок, се наказва с глоба или имуществена санкция. Глоба или имуществена санкция се налага и при : недокументиране на доходи, неудържане или невнасяне на данък в срок, непредоставяне на информация или предоставяне на информация извън определения срок.

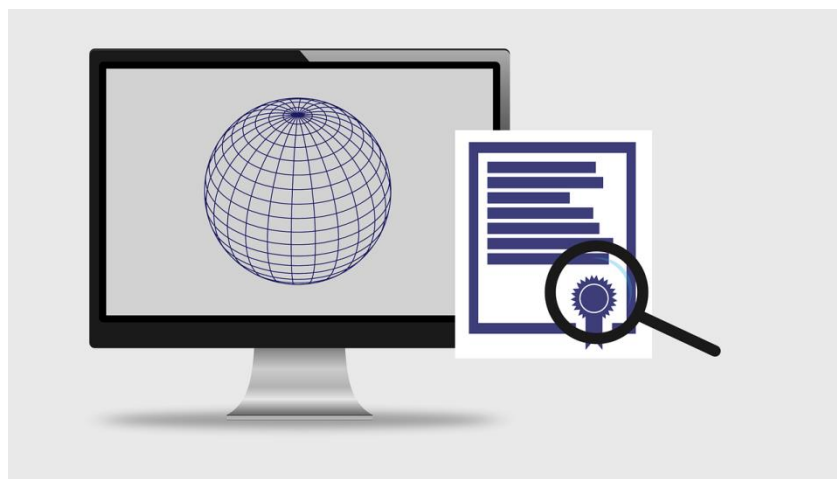
Имайте предвид, че при повторно нарушение санкциите се удвояват.

Раздел 4 Използване на сертификати за електронен подпис/ квалифициран електронен подпис

Цифровите подписи, наричани още подписи с публичен ключ, са криптографски метод за показване кой е създал цифров актив и гарантиране, че елементът не е бил променен от друга страна. Примери за такива активи включват имейли, PDF файлове, Word файлове, кодове на софтуерни приложения и др.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Тези подписи са надеждни, защото трябва да имате специален файл, наречен сертификат за цифров подпис, за да ги подпишете цифрово. След като получите и започнете да използвате своя сертификат за цифров подпис, той доказва, че каквото и да подписвате е автентично, защото е създадено и подписано от вас и вашата самоличност е потвърдена.

Цифровите подписи са вид електронен подпис. Но за разлика от обикновените електронни подписи, които обикновено изглеждат подобни на ръкописните подписи, цифровите подписи може да не приличат на традиционните подписи.

Цифровият подпис потвърждава самоличността ви пред други страни и я свързва с всичко, което сте създали и подписали. Това е един от критичните елементи, който помага за създаването на цифрово доверие в нашия иначе несигурен онлайн свят. Цифровите подписи съчетават цифровата идентичност със сложни мерки за сигурност, за да докажат, че вие и вашите цифрови активи сте автентични и непроменени.

Важният извод тук е, че цифровите подписи предлагат две ключови качества, които няма да намерите в обикновените електронни подписи:

- **Удостоверяване** — това означава, че можете да докажете, че вие или нещо, което сте създали, е легитимно.

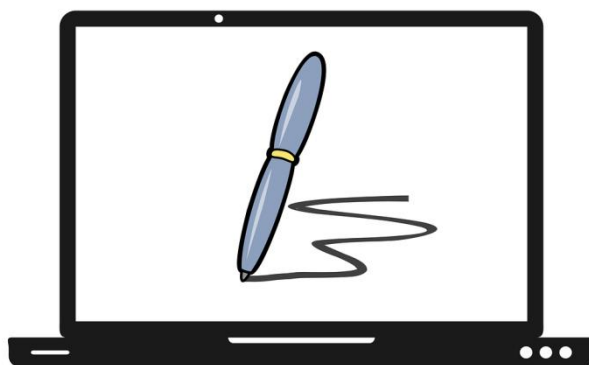
Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

- **Легитимност** — това гарантира на получателите, че вие и само вие сте създали или подписали въпросния елемент; че измамник не го е направил с измама.

Квалифицираният **електронен подпис** е еквивалентен на саморъчен подпис. „Квалифициран електронен подпис“ означава усъвършенстван електронен подпис, създаден от устройство за създаване на квалифициран електронен подпис, на базата на Удостоверение за квалифициран електронен подпис. „Удостоверение за квалифициран електронен подпис“ означава удостоверение за електронен подпис, издадено от Доставчик на квалифицирани удостоверителни услуги.

E Signature

Осигурява достоверност и неотменимост на подписаните електронни документи. Подписаният документ остава подписан, независимо дали го съхранявате на магнитен, оптичен или друг носител и дали го изпращате по електронна поща или осъществявате достъп до него през Интернет.

Подписването с електронен подпис означава, че Вие:

- да се идентифицирате като автор на електронния документ;
- съгласен със съдържанието на документа;
- защита на документа от последващи промени.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.

Удостоверението за квалифициран електронен подпис съдържа информация за Титуляря (Титуляря) и юридическото лице, с което е свързан, като например:

- Име / име на фирма или организация
- ЕГН (или ЛНЧ на чужденец)
- Единен идентификационен код - ЕИК (Титулярят е свързан с юридическото лице)
- Адрес
- Други данни

Можете да закупите квалифицирано удостоверение за електронен подпис от оторизирани компании във вашата страна. Обикновено приготвянето отнема 1-2 часа.

Финансиран от Европейския съюз. Изразените възгледи и мнения обаче са само на автора(ите) и не отразяват непременно тези на Европейския съюз или Европейската изпълнителна агенция за образование и култура (ЕАСЕА). Нито Европейският съюз, нито ЕАСЕА могат да носят отговорност за тях.